

T.C

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRK KATILIM BANKACILIĞINDA KARLILIĞI
BELİRLEYEN FAKTÖRLER**

Yüksek Lisans Tezi

NASSIR MAHAMAT ADOUM DOUTOUM

MAYIS 2022

T.C

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRK KATILIM BANKACILIĞINDA KARLILIĞI
BELİRLEYEN FAKTÖRLER**

Yüksek Lisans Tezi

NASSIR MAHAMAT ADOUM DOUTOUM

DANIŞMAN

PROF. DR. ETEM HAKAN ERGEÇ

MAYİS 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

NASSİR MAHAMAT ADOUM DOUTOUM

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

PROF. DR. ETEM HAKAN ERGEÇ

İMZA SAYFASI

Nassir Mahamat Adoum Doutoum tarafından hazırlanan “Türk Katılım Bankacılığında Karlılığı Belirleyen Faktörler” başlıklı bu yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Etem Hakan Ergeç

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İMZA

.....

Üyeler:

Prof. Dr. Hüseyin Kaya

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniveristesi

.....

Prof. Dr. Bengül Gülümser Kaytancı

Kurumu: Eskişehir Anadolu Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 05/ 05/ 2022

ÖNSÖZ

2016 yılında daha lisans öğrencisiyken tanıdığım, daha sonra yüksek lisans eğitimim sürecinde iktisat alanı sevdiren ve katılım bankacılığı konusunda her zaman sorularıma cevap veren ve bu tezin yazma sürecinin sonuna kadar her aşamasında destek veren kıymetli danışmanım ve hocam Prof. Dr. Etem Hakan Ergeç'e teşekkür borçluyum. Eğitim hayatım boyunca desteklerini ve dualarını esirgemeyen muhterem Anneme, Babama, Büyükanneme de çok teşekkür ediyorum. Son olarak bu sürecin en başından bu yana maddi-manevi her anlamda yanımda olan ve tez sürecinde beni cesaretlendiren burada ismini zikredemediğim herkese teşekkür ediyorum.

ÖZET

TÜRK KATILIM BANKACILIĞINDA KARLILIĞI

BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Adoum Doutoum, Nassir Mahamat

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof. Dr. Etem Hakan Ergeç

Mayıs, 2022. 70 Sayfa.

Ekonomimizin ayrılmaz bir parçası olan bankacılık, uzun yıllardır sürdürdüğü geleneksel faaliyetine, dünya genelinde 1972 yılında Türkiye’de ise 1985 yılında faaliyete başlayan İslami bankacılık ile farklı bir ivme kazanmıştır. Tüm bankacılık türleri için olduğu kadar, katılım bankaları için de karlılık önemli konular arasındadır. Bu çalışmada, 2009-2020 arası Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan özel sermayeli katılım bankalarında karlılığın belirleyicileri, En Küçük Kareler ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemleri kullanılarak panel veri analizi ile incelenmiştir. Çalışma sonuçları özel sermayeli katılım bankaları karlılığının, banka büyüklüğü, yabancı para cinsinden kullandırılan fonlar, Euro efektif satış kuru ve ihracattan pozitif, enflasyon ve GSYİH’den ise negatif yönde etkilendiğini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Katılım Bankacılığı, Aktif Karlılığı, Banka Karlılık Belirleyicisi, Panel Veri Analizi,

ABSTRACT

FACTORS DETERMINING PROFITABILITY IN TURKISH PARTICIPATION BANKING

Adoum Doutoum, Nassir Mahamat

Master Thesis, Department of Economics, Economics Master's Degree Program

Supervisor: Prof. Etem Hakan Ergeç

May, 2022. 70 Pages

Banking which is an inseparable part of our economy, gained a different acceleration in traditional activities which it has been continuing for many years. Islamic banking started its operations in 1972 throughout the world and in 1985 in Turkey. Profitability is among the important issues for participation banks as well as for all types of banking. In this study, the determinants of profitability in private equity participation banks operating in the Turkish banking sector between 2009 and 2020 were examined by panel data analysis using Least Squares and Generalized Least Squares Methods. The results of the study show that the profitability of private capital participation banks is positively affected by the size of the bank, the funds provided in foreign currency, the Euro effective selling rate and exports, while it is negatively affected by Inflation and GDP.

Keywords: Participation Banking, Return on Asset, Panel Data Analysis, Bank Profitability Determinants

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.İSLAMİ BANKACILIK	3
1.1. İslami Banka Kavramı.....	3
1.2. İslami Bankaların Özellikleri	4
1.2.1. Faiz yasağı	4
1.2.2. Risk ve belirsizlik yasağı	4
1.2.3. Yasadışı ve haram mallara yatırım yapma yasağı	5
1.2.4. Risk paylaşımı ilkesi.....	5
1.3. İslami Bankaların Amaçları.....	5
1.4. İslami Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri	7
1.4.1. Dini nedenler.....	7
1.4.2. Sosyal nedenler	7
1.4.3. Ekonomik nedenler	7
1.4.4. Siyasi nedenler	8
1.5. İslami Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	8
1.6. Dünya’da İslami Bankacılık Uygulamaları	10
1.6.1. Orta Doğu ve Afrika Ülkeleri	10

1.6.2. Uzak Doğu ve Asya Ülkeleri	12
1.6.3. Körfez Ülkeleri	13
1.6.4. ABD ve Diğer Batılı Ülkeler	14
1.7. İslami Bankacılıkta Fon Toplama ve Kullandırma	15
1.7.1. İslami Bankalarda Fon Toplama Yöntemleri.....	16
1.7.1.1. Özel Cari Hesap	16
1.7.1.2. Katılma Hesapları.....	16
1.7.2. Fon Kullandırma Yöntemleri.....	17
1.7.2.1. Mudaraba.....	17
1.7.2.2. Murabaha.....	17
1.7.2.3. İstisna	17
1.7.2.4. Joala.....	18
1.7.2.5. İcara.....	18
1.7.2.6. Sukuk.....	18
1.7.2.7. Selem.....	19
1.7.2.8. Tavaruk	19
1.7.2.9. Muşaraka	19
1.7.2.10. Karz-ı Hassen	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
2. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞI	21
2.1. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Ortaya Çıkması ve Gelişimi.....	21
2.2. Türkiye’deki Katılım Bankaları	22
2.2.1. Kuveyt Türk Katılım Bankası.....	22
2.2.2. Türkiye Finans Katılım Bankası.....	23
2.2.3. Albaraka Türk Katılım Bankası.....	23

2.2.4. Ziraat Katılım Bankası.....	24
2.2.5. Vakıf Katılım Bankası	24
2.3. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Temel Göstergeleri.....	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	32
3. 2009-2020 ARASI TÜRK KATILIM BANKACILIĞIN KARLILIK ANALİZİ	32
3.1. Literatür Taraması	32
3.2. Metodoloji ve Veri Seti	40
3.2.1. Metodoloji.....	40
3.2.2. Veri Seti	40
3.2.2.1. Aktif Karlılığı.....	41
3.2.2.2. Özkaynak Karlılığı.....	41
3.2.2.3. Banka Büyüklüğü.....	42
3.2.2.4. Sermaye Yeterliliği	42
3.2.2.5. Likidite Oranı.....	42
3.2.2.6. Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar	42
3.2.2.7. Yabancı Para Cinsinden Toplanan Fonlar.....	43
3.2.2.8. ABD Doları Efektif Satış Kuru	43
3.2.2.9. Euro Efektif Satış Kuru.....	43
3.2.2.10. İhracat.....	43
3.2.2.11. Enflasyon.....	44
3.2.2.12. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	44
3.3. Ampirik Bulgular.....	44
SONUÇ	53
KAYNAKÇA.....	58
ÖZGEÇMİŞ	70

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Türk bankacılık sisteminin büyüklüğü (milyon tl, %, 2021).....	26
Tablo 2. Aktif büyüklüklerine göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)	27
Tablo 3. Özkaynak büyüklüğüne göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)	29
Tablo 4. Toplanan fonlara göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)..	30
Tablo 5. Çalışmada yer alan bankalar ve veri sıklığı	41
Tablo 6. Tanımlayıcı istatistikler	45
Tablo 7: Levin, Lin and Chu Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	46
Tablo 8. korelasyon matrisi.....	47
Tablo 9. EKK yöntemiyle model 1 tahmin sonuçları	48
Tablo 10. EKK yöntemiyle model 2 tahmin sonuçları	49
Tablo 11. GEKK yöntemiyle model 1 tahmin sonuçları.....	50
Tablo 12. GEKK yöntemiyle model 2 tahmin sonuçları.....	52
Tablo 13. Mikro ve makro ekonomik değişkenlerin özel sermayeli katılım bankaları karlılığına etkileri	54

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1. Aktif büyüklüklerine göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tL)..... 28

Grafik 2. Özkaynak büyüklüğüne göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tL)..... 29

Grafik 3. Toplanan fonlara göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tL). 31

GİRİŞ

Bankacılık sistemi, her ülke ekonomisi için fon transfer sürecinde önemli bir görev üstlenmektedir. Fon transferinin önemine paralel, bu kurumların gelişimi ekonomik gelişme için önemsenmekte olan bir konudur. İslam dininde faizin yasak olması, bu dine inanan kimselerin faizli çalışmakta olan konvansiyonel finansal sistemden uzak kalma eğilimine sebep olmuştur. Ekonomide yastık altı fonların finansal sisteme ve de bu eğilim sebebiyle sistemden uzak kalma eğiliminde olan kimseleri sisteme kazandırma amacı, İslam dini ile uyumlu bir finans modelinin geliştirilme motivasyonunu ortaya çıkarmıştır. Modern örneklerine yirminci yüzyılın son çeyreğine doğru rastladığımız bu finans modeli içinde faaliyette bulunan bankalar İslami bankalar olarak isimlendirilmiştir. Faiz yasağı genel olarak en belirgin özelliği gibi zikredilse de, İslam dini ile uyumlu bu bankacılık modelinin, konvansiyonel bankalardan farklı kendine has birçok belirgin özelliği bulunmaktadır. (Ergeç, 2019).

İster dünyada ister Türkiye’de İslami finans kurumları finans sektöründeki paylarını her geçen gün arttırmaktadır. 2019 yılı sonu itibariyle dünyada faizsiz finans sisteminin 2,88 trilyon ABD dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu finans modelinin %69’unu ise faizsiz bankacılık oluşturmaktadır. Türkiye’de Özel finans kurumları adı ile faaliyetlerine başlayan ancak 2005 sonrası katılım bankaları adını alan bu kurumların, bankacılık sektördeki payları yükselme eğilimindedir. 2005 yılında sektördeki payı %2,3 düzeyinde iken 2020 Haziran ayında payları %7,5 seviyesine ulaşmıştır. Bu oran 504 trilyon Türk lirasına tekabül etmektedir (TKBB, 2021).

Geleneksel finansın aksine fonların alınıp satılmadığı, ortaklık ve risk paylaşım usulunde toplandığı ve kullandırıldığı bu bankalarda, fon müşterilerinin bankalara yatırdıkları fonlardan, ne kadar kazanç elde edecekleri vade dolana kadar belli değildir. Vadenin dolduğunda yatırılan fonun, banka tarafından işletilmesiyle elde edilen kar, İslami banka ve fon yatıran müşteri arasında paylaşılmaktadır. Fon yatıran müşterinin kazancının, yatırdığı fona oranı ise günümüzde kar payı olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde İslami bankaların müşterilere dağıttıkları kar payları

ile mevduat faizleri arasındaki benzerlik ise literatürde oldukça tartışılan gelen bir konudur.

Katılım bankaları, mevduat bankaları gibi öncelikle ticari kuruluşlardır. Tüm işletmelerde olduğu gibi bu bankalar da kar amacı gütmektedirler. İslami dini ile uyumlu çalışmakta olan bu finansal kurumlar için de karlılık önemlidir. İslam dinin şekil verdiği ekonomi düşüncesi, kar ile birlikte başka konuları da önemsemektedir. Dolayısıyla, kar etme güdüsünü reddi değil sadece tek amaç olarak görülmesinin reddi söz konusudur. Ayrıca katılım bankalarında karlılığın, konvansiyonel bankalara ilave olarak belki daha da fazla önemsenmesi gerektiğini düşünmek bile olasıdır. Bu bankaların karları ile kar payları arasındaki ilişki, karlılığı daha da önemli hale getirmektedir. Katılım bankalarında karlılık ne denli yüksek olur ise müşterilere ödenen kar payları o nispette daha yüksek olabilecek, dolayısıyla kar payları sebebiyle fon fazlası olan ekonomik birimlere bu bankalar daha cazip gelecektir. Bu da katılım bankalarına, yeni müşteri kazanımına paralel pazar paylarını arttırmak için önemli bir avantaj yaratacaktır.

Bu çalışma, Türkiye’de bankacılık sektörünün önemli bir bileşeni olan katılım bankalarının karlılık performansını etkileyen belirleyici faktörleri ortaya koyma amaçlamaktadır. Bunun için 2009-2020 kapsayan dönemde Türkiye’de faaliyet gösteren özel sermayeli katılım bankaların bilanço bilgilerinden elde edilen veriler En Küçük Kareler ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemleri kullanılarak panel veri analizi ile incelenmiştir.

Özel sermayeli katılım bankalarının aktif ve özsermaye karlılığının analiz edildiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılım bankacılığının tanımı, özellikleri ve genel anlamda ele alınmışken, ikinci bölümde, Türkiye özelinde katılım bankacılığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunu takip eden üçüncü bölümde ise Türkiye’deki katılım bankaların karlılık belirleyicileri analiz edilmiş ve sonuç bölümünde ekonometrik analizlerden elde edilen sonuçlar tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İSLAMİ BANKACILIK

1.1. İslami Banka Kavramı

Türkiye’de katılım bankacılığı olarak adlandırılan bankacılık türüne, dünyanın farklı yerlerinde farklı isimlerle rastlanmak mümkündür. Genellikle İslami bankacılık ya da de faizsiz bankacılık adı ile tanımlanan bu bankacılık modeli Türkiye’de katılım bankacılığı olarak isimlendirilmektedir. İslami dininin savunduğu prensiplerine göre çalışan, faaliyetlerini sürdürürken işlemlerine faizi karıştırmayan, ortaya çıkacak hem kar ya da zararı hem de riski paylaşma prensibine göre fon toplayıp, ticaret, ortaklık ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bir bankacılık modelidir (Tunç, 2010).

Bir banka türü olan İslami bankaları, inançları gereği ticari işlemlerinde faiz olgusundan uzak duran toplum bazı kesimlerin taleplerini karşılayan kurumlar olarak tanımlanabilir. Bu banka türleri, bankacılık sektörünün bu konudaki eksikliğini tamamlayarak çeşitli nedenlerle finansal sistem dışında kalmış atıl fonları sisteme tekrar geri kazandırmaktadır. Topladıkları fonlardan işletilmesiyle elde edilen kar, banka ile fon müşterisi arasında paylaşılmaktadır. Bu bankaların bankacılık sistemimdeki İslami boyutu temsil ettiğini söylemek mümkündür (Ertem, 2015, s. 48).

Bu bankacılık türü, geleneksel bankacılığın aksine müşterilerinden fon alıp satmazlar. Kar ve zararlar paylaşımı esasına dayalı topladıkları fonu yine paylaşım esasını dikkate alarak reel aktif temellinde kullandırırılar. İslami bankalar genel olarak fon müşterisinin ihtiyaç duyduğu reel aktifi peşin satın alarak belirli bir kar nispetinde fon müşterisine vadeli satış olarak ya da bir proje temelli ortaklık şeklinde fonları kullandırmaktadırlar. Dolayısıyla bu yöntemlerin hangisinde olursa olsun, bu bankacılık modelinde kullandırılan fonların reel aktiflerle güçlü bir bağlantısı bulunmaktadır. Bu bağlantı sebebiyle İslami bankacılıkta finansal akımlar ile reel mal ve hizmet akımları arasındaki ilişki son derece güçlüdür.

1.2. İslami Bankaların Özellikleri

Bu başlıkta İslami finans prensiplerine göre çalışmakta olan İslami bankacılığının özellikleri açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Faiz yasağı

Ribâ kelimesi Arapça dilbilimcilerin çoğu tarafından faiz olarak tercüme edilmektedir. Bu terim, bir şeyin değerini kendisinden artırmak anlamına gelmektedir. Kuran'da “Riba” ya da faiz uygulamasından aşağıda bahsedildiği gibi açıkça birçok kez bahsedilmiştir.

“İnsanların malları içinde artacağını düşünerek fâize verdiğiniz para, zâhiren artar gibi gözükse de Allah katında artmaz. ...” (Kur'an, Rum suresi, 39. Ayet)

“Bir de kendilerine yasaklandığı halde faiz almaları ve haksız yollarla insanların mallarını yemeleri yüzünden. İçlerinden kâfir olanlara can yakıcı bir azap hazırladık.”(Kur'an, Nisa suresi, 161. ayet)

“Faiz yiyenler, kıyamet günü kabirlerinden, başka türlü değil, ancak şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkacaklardır. Bunun sebebi, “Alış-veriş de tıpkı faiz gibidir” demeleridir. Halbuki Allah, alış-verişi helâl, faizi haram kılmıştır...” (Kur'an, Bakara suresi, 275. ayet)

Yukarıdaki ayetler incelendiği, Kuran-i Kerimin bize Faizin tanımını faizin yasak olduğunu ve faiz ile ticaretin arasındaki farkı açık bir şekilde belirtildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla İslami bankalar, İslami finans ilkeleri gereği faiz yasağına sıkı sıkıya bağlı çalışmakta olan mali araçlardır.

1.2.2. Risk ve belirsizlik yasağı

İslam'da ticari faaliyetlerde, belirsizlikler olduğunda her türlü işlem ve sözleşme yapmak yasaklanmıştır. Bunu yasağın temel amacı, sözleşme yapan iki tarafın bilinçsizce risk altına girmesi ve dolayısıyla ileride çıkabilecek zararları önlemektir. Bir kimsenin haberi olmadan malını ve canını tehlike ve riske sokma eylemi, İslam hukukunda garar olarak adlandırılmaktadır (Dönmez, 1996). Tarafların birbirini aldatmasının önüne geçmek için yapılan sözleşmelerde her iki tarafın da şeffaf ve

dürüş bir tutum sergilemesi gerekmektedir. İslam hukuku, tarafların bir sözleşme yapmasını yasaklamamasına rağmen hakları korumak için de yapılan sözleşmelerde gararı yasaklamıştır (Güney, 2010, s.492).

İslam hukukunda ticaret yapılırken tarafları korumak amacıyla yapılacak işlemlerde her iki tarafın hak ve yükümlülüklerinin bilmesi gerekli kılınmıştır. İslam dini, adalet gibi kavramlarda hayatında her alanında yer vermektedir.

1.2.3. Yasadışı ve haram mallara yatırım yapma yasağı

İslami bankalarını faaliyetlerini İslam'ın prensip ve ahlakına göre yürütmeleri gerekmektedir. Bu gereklilik sebebiyle de fazla esnek olamadıklarını düşünmek mümkündür. İslam'ın ahlak kurallarına aykırı olan eğlence, alkol gibi sektörler ve topluma zarar verdiğini düşünülen her türlü eyleme İslami bankaların destek vermesi kesinlikle yasaktır (Demir, 2018, s. 109-110).

Bu yasaklı alanların karlılığı çok yüksek olmalarına rağmen, katılım bankalarının bunlara fon kullandırmaları ve yatırım yapmaları kendi doğalarına aykırıdır. Aksi halde İslami bankalar özünü kaybedecek ve İslami olmaktan çıkacaktır.

1.2.4. Risk paylaşımı ilkesi

İslam dininin adalet ve sosyal eşitliğin önemsemesi, İslami bankacılıkta açısından da önemlidir. İslam hukukunda hiç kimse yaptığı yatırımın beraberine getirdiği riskleri paylaşmadan herhangi bir kazanç talep edemez. Buna uygun olarak, kâr ve zarar paylaşımı süreci, taraflar her ne olursa olsun kazanç ve riskleri paydaşlar arasında adil bir şekilde paylaşması gerekmektedir. Risk unsuru içeren bir ticaret olduğu sürece, fon sağlayan ve fonu kullanan tarafın eşit oranda risk alması gerekmektedir. Bazı Müslüman iktisatçılara göre, kâr ve zarar paylaşımı ilkesinin uygulanması geliştirmekte olan ülkelere yeni kredi verme sürecini kolaylaştıracağını ve aynı zamanda bu ülkelerde devam eden borçlarını yeniden müzakere etmelerini teşvik edecektir (Majidi, 2016, s. 34).

1.3. İslami Bankaların Amaçları

Türkiye'de kamu bankalarının da sisteme dâhil oluşuyla birlikte güç kazanan ve daha fazla ilgi görmeye başlayan İslami bankacılık sisteminin, diğer bankaların

hedeflerinden farklı olarak gerçekleştirmek istediği bazı hedefler söz konusudur. Bu hedeflerden en temeli İslam dininin yaşandığı İslam toplumlarında, gerçek ve tüzel kişilerin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal faaliyetlerden faizi dışlamak ve faiz sonucunda oluşan adaletsizliği, sömürüyü, haksızlık ve dengesizliği ortadan kaldırmaktır. Bu ana hedefin bir türevi olarak toplum yaşamında ve dünyasında faizin hüküm sürmediği ve bankacılık sisteminin bütün işlemlerini yapan, ekonomide gerçek ihtiyaçları fonlayan bir alternatifi sunmakta bir diğer amaçtır.

İslami bankalarının bir başka amacı ise toplumun refahını arttırmak ve bu refahın adil dağılımına katkı sağlamaktır. Dolayısıyla ticari müessese olarak büyüme hedefinin ötesinde bu kurumların toplumun gelişimine katkı sağlama amacı söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında ortaya çıkan diğer bir hedef; ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmaktır.

Dünya üzerinde faiz yasağından dolayı bankalar ile çalışmayan birçok kişi bulunmaktadır. Bu durum, faiz hassasiyetine sahip fon sahiplerinin tasarruflarının “yastık altı” diye ifade edilen yerlerde, kendi imkânları doğrultusunda muhafaza etmelerine yol açmıştır. Faizsiz çalışan İslami bankalar, mevduatlarını faizsiz değerlendirmek isteyen kesimleri finansal sisteme kazandırabilir. Dolayısıyla bu atıl fonların ekonomik sistem içerisinde değerlendirilmesi, İslami bankaların önemli amaçlarından bir tanesidir. Yastık altındaki fonlar faizsiz sistem içerisinde değerlendirilerek ülke ekonomilerine ciddi katkılar sağlanmıştır.

Özet olarak; faizsiz bankacılığın genel amacı, İslami prensiplere göre ülke ekonomisini geliştirmek ve kalkınmaya yardımcı olmaktır. İslami bankaları, dini nedenlerden dolayı geleneksel bankalara mesafeli duran tasarrufların ülke ekonomilerine kazandırılması amacıyla kurulmuştur. Kazanılan bu fonlar sayesinde ülke finans piyasalarında likidite sorunun azaltılması amaçlanmaktadır. İslami bankalar topladıkları fonlar için tasarruf sahiplerine fon saklama garantisi vermektedir. İslami bankalar faizle borç alıp verme dışında konvansiyonel bankaların yapmış olduğu tüm bankacılık hizmetlerinden müşterilerini yararlandırmayı amaçlamaktadır (Batır, 2016, s. 45).

İslami bankalar faaliyetlerini yürütürken İslami ilkeler doğrultusunda hareket etmektedir. İslami bankalar yapmış olduğu faaliyetlerde şeffaflık, risk paylaşımı, belirsizlik yasağı, alkollü içecek ve şans oyunları gibi yasaklara uygun hareket etmektedir.

1.4. İslami Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri

İslami bankaların ortaya çıkış nedenlerini dini, sosyal, ekonomik ve siyasi olarak dört grupta değerlendirmek mümkündür

1.4.1. Dini nedenler

İslam'ın faiz ve faizli işlemleri haram kılması, İslami bankacılığın doğmasında en önemli unsur olduğunu söylemek mümkündür. Kuran-i Kerim'de faiz ve tefeciliğin tanımı, faizin yasak olduğunu ve faiz ile ticaretin arasındaki farkı açık bırakılmayacak şekilde belirtilmiştir.

Faiz yasağı sebebiyle Müslüman kesim, faizle çalışan bankalardan mesafeli bir tutum sergilemiştir. İslami düşünceye göre faiz, insan ve topluma zarar vermektedir. Faiz örneğin, gelir eşitsizliğini ve sosyal adaletsizliği körüklemek, reel ekonomiye yatırım yapmak isteyenlerin önünü keserek toplumun refaha ulaşmasına engel olmaktadır (Tenekeci, 2017, s. 7).

1.4.2. Sosyal nedenler

Konvansiyonel bankacılık sistemin aksine, İslami bankacılık adalet ve hak prensiplerine dayandığı içinde topluma sosyal adalet ve barışın temin ettiğini düşünülmektedir. İslami bankacılık sisteminde fon kullanan ve kullandıran arasında kar ve zararı eşit bir şekilde dağıtıldığı için konvansiyonel bankacılığa kıyasla toplum barışına daha büyük katkı sağlamaktadır. Böylelikle İslami bankacılık, servetin belli bir kesimin elinde birikmesine engel olmaktadır. Faiz aracılığıyla zengin daha zengin ve fakir daha fakir olmasının önüne geçmektedir (Baykara, 2012, s. 13). Dolayısıyla İslami bankacılığın kar amacı güderken toplumda refah, sosyal adalet ve sosyal huzuru da amaçladığını söylemek mümkündür.

1.4.3. Ekonomik nedenler

İslami bankacılığının ortaya çıkmasında bazı ekonomik nedenler de bulunmaktadır. 1970 yıllarda petrol fiyatlarında yaşanan artış birçok petrol ihraç eden Müslüman ülkenin rezervlerinde ciddi miktarlarda döviz biriktirmelerine neden olmuştur. Bu durumda, önemli enerji kaynağı olan petrolü ithal eden ülkeleri döviz kayıpları telafi etmek için tedbirler hayat geçirmeye koyulmuşlardır. Bu tedbirler arasında, petrodolarlar kendi ülkelerinde tutacak faizsiz finans enstrümanlar geliştirmek de söz konusudur. Batı ülkeleri mecburi nedenlerden dolayı aldıkları bu tedbirler İslami bankalarının ortaya çıkmasının önemli bir unsuru olmuştur (Avcu, 2015, s. 11). Ayrıca petrol ihraç eden ülkelerde biriken sermayenin de İslami usullere uygun değerlendirme ihtiyacı da bu sürece katkıda bulunmuştur.

1.4.4. Siyasi nedenler

Dünya yaşanan gelişmeler sebebiyle de İslami bankacılığın ortaya çıkmasında politik nedenleri mevcuttur. Birçok ülke, petrol üreticilerin biriktirdikleri döviz rezervleri, kendi ülkelerine çekmek için katılım bankaları kurmuştur. Bunlar arasında Pakistan ve İran gibi ülkeleri saymak mümkündür. Bunu yaparken hem kendi ülkeleri bu kaynaklardan faydalandırırken aynı zamanda bu petrol zengini ülkelerinin paraları üzerinde önemli bir kontrol sağlamaktadırlar (Gödeş, 2016, s. 78).

1.5. İslami Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Faizsiz bankacılığın doğuşuyla ilgili literatürde fikir birliği sağlandığını söylemek mümkün değildir. Birçok kaynak faizsiz finans milattan önce Babil Hükümdarı Hammurabi'nin iktidarda olduğu dönemine kadar dayandırmaktadır. Hatta o dönemde, yatırımlarda faizi yasaklayan Hammurabi kanunları hayat geçirilmesi dünyada bir ilk olmuştur (Özgür, 2007, s. 40).

İslami bankacılığın ortaya çıkmasında ana husus dini sebeplerdir. Kuran-ı Kerim' de açık bir şekilde faiz ayetler ile yasaklanmıştır ve haram kılınmıştır. Faiz alan, veren, bu işleme şahitlik eden, katiplik eden herkesin büyük bir günaha gireceği belirtilmiştir. Dolayısıyla faize karşı net bir duruş içerisinde olan İslam dini mensupları, geleneksel bankalardan uzak durmuşlardır. Bu bankaların faaliyetlerinin birçoğunun Müslümanlar için haram niteliğinde olduğunu düşünülmüştür (Özsoy 2011, s.28).

Özellikle dini hassasiyetleri olan kesimler, faizli bankalardan uzak durmuş ve arayış içerisinde olmuşlardır. Gelişen ve küreselleşen dünyada bankacılık sektörünü yok sayarak ticaret yapmak ve bu küreselliğin içinde olmak pek mümkün değildir. İllaki bankacılık ürünlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle bir durumda iken insanlar en azından faiz kavramının bulunmadığı bankaların olmasını arzusunda olmuşlardır. 1940 lı yıllardan itibaren bu arzuya istinaden arayışlar başlamıştır.

Modern anlamda, katılım bankacılığı İslam ülkelerinde 1970’li yıllarda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bunun ilki Nasır Sosyal Bankası’dır. 1971’de kurulan ve bir sonraki yılda faaliyete başlamıştır. Bu banka temel bankacılık faaliyetleri yürütürken, öğrencilere de destek vermektedir (Çetinkaya, 2018, s. 49).

İslamiyet öncesinde ve İslamiyet’in ilk yıllarında her ne kadar faizsiz finansman noktasında günümüzdekine benzer uygulamalarla karşılaşılrsa da günümüz manasında 1963’de Mısır’ da kurulan “Mith Ghamr Bankası” ilk İslami banka olarak kabul edilmektedir.. Mith Ghamr bankasından sonra İslami Bankacılığın ortaya çıkma, gelişme ve kurumsallaşma yılları olarak 1970 ve 1980’li yıllar belirtilebilir. Özellikle 1980 sonrasında süreç çok daha hızlı ilerlemiştir. 1973 petrol krizinin etkisiyle petrol fiyatları oldukça artmıştır. Artan petrol fiyatlarıyla İslam ülkelerinde sermaye birikiminin oluşması ile beraber bu bölgeye yönelik yüksek fon girişleri ile ülkelerin büyüme hızlarının artmasına katkı sağlamıştır. Bu durum İslami bankacılığın ortaya çıkmasında çok büyük etken olmuştur. Aynı döneme denk gelen 1975 yılında bu ülkelerdeki ekonomik ve sosyal programlara destek olmak amacıyla İslam Kalkınma Bankası (IDB - Islamic Development Bank) kurulmuştur (Ersoy, 2015: 105).

Dünyada İslami Bankacılığın doğuşu ve gelişimi olaylar ve bölgeler olarak özetlersek aşağıdaki süreç ortaya çıkmaktadır (Ersoy, 2015: 107);

- 1970 öncesi; İslami bankacılığın ortaya çıkışı, Mith Ghamr Tasarruf Bankasının kuruluşu, Körfez ve Ortadoğu
- 1970’li yıllar; Petrol fiyatlarındaki yükselme, Faizsiz banka sayılarında kısıtlı sayı artışı
- 1980’li yıllar; Yeni faizsiz bankalar ve finansal ürünleri, Asya Pasifik ve Türkiye

- 1990'lı yıllar; Ürün çeşitliliği, bireysel bankacılıkta genişleme
- 2000'li yıllar ve sonrası; Pazarda büyüme ve küreselleşme, yeni ürünler, Avrupa ve Amerika

1.6. Dünya'da İslami Bankacılık Uygulamaları

Bu kısımda dünya genelinde İslami bankacılığın bulunduğu ülkeler, dört ülke grubuna göre değerlendirilecektir. Bu ülke grupları;

- Orta Doğu ve Afrika Ülkeleri
- Uzak Doğu ve Asya Ülkeleri
- Körfez Ülkeleri
- ABD ve Diğer Batılı Ülkelerdir.

1.6.1. Orta Doğu ve Afrika Ülkeleri

Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, şeriat kurallara göre yönetilen bir ülke olmasına rağmen pür bir İslami bankacılık sistemine sahip bir ülke değildir. Ülkede konvansiyonel bankalar da mevcuttur. Körfez fonlarının yoğun olduğu ülkelerin başında gelmektedir. Suudi Arabistan'da 2016 yıl sonu itibariyle on iki yerel banka bulunmaktadır. Ülkede yabancı sermayeli bankalarla beraber toplam 24 lisanslı banka bulunmaktadır. Ülkenin merkez bankası Suudi Arabistan Parasal Otoritesi (SAMA), bankacılık faaliyetlerini denetlemektedir (<https://corporatefinanceinstitute.com>, 2021).

İran

İran'da 1979 yılında yaşanan İslam devrimini takiben 1980 yılında yabancı bankaların faaliyetlerine son verilerek, ülkenin bankacılık sistemi öncelikle millileştirmiştir. Ardından 1983 yılında faizsiz bankacılık kanununun çıkarılması ile birlikte, ülkedeki bankacılık sistemi ful İslami bankacılığa dönüşmüştür (Afshari, 2020). İran, dünyada geleneksel bankacılık yerine sadece pür İslami bankacılık uygulamalarının yapıldığı iki ülkeden biridir. İran'daki tüm bankaların İslami finans

prensipieri doğrultusunda hareket etmesine karşılık, ÷lkeye uygulanan uluslararası ambargolar ÷lkeyi finansal açıdan zor durumda bırakmaktadır.

Mısır

İslami bankacılığı fikrinin çıkış yeri olarak kabul edilen Mısır'da bu faizsiz bankacılık fikrinin oluşmasında bir takım siyasi ve toplumsal olayların etkisi bulunmaktadır (Onan ve Sümer, 2015, s.298). Cemal Abdul Nasır 1952 yılında devlet planlama örgütü kurarak Mısır burjuvazisinin kendi ÷lkesine yatırım yapmak yerine, elde ettikleri paraları İsviçre bankalarına taşıması karşısında Mısır bankalarını millileştirme kararı almıştır (een, 2000, s.191). İlk İslami banka, Mısır 'da Mit Ghamr 'da 1963 yılında bütün bankaların devletleştirilmesi kararına karşı olarak kurulmuştur. (Küçükkaplan, 2003, s.4). Bu banka, kendisinden sonra kurulan faizsiz bankaların kuruluşlarına örnek teşkil etmiştir. Katılım bankalarının kuruluşu, İslam'da faizin yasak olduğunu bilerek birikimlerini herhangi bir bankada değeriendirmeyen Müslümanlar açısından önemli bir gelişmedir.

Mısır'da faaliyet gösteren 40 bankanın üçü tam teşekkülü İslami bankacılık yaparken, bu bankaların içerisinde İslami bankacılığı yapan ve geleneksel bankayla birlikte hareket eden bankalarda bulunmaktadır. Mısır'da İslami bankalar toplam bankacılık sektörünün %6'sını oluşturmuştur (Alharbi, 2015, s.15).

Ürdün

Ürdün'de de bankacılık sektörü, diğeri sektörleri etkilemesi nedeniyle ekonomide önem taşıyan bir sektördür. Bankacılık sektörünün Ürdün milli gelirine katkısı 2015 yılı ikinci çeyreğinde %18,82 oranındadır. 2015 yılı itibariyle Ürdün'de 25 banka faaliyetini sürdürmektedir. 15 tanesi Amman Borsasına kayıtlıdır. Ürdün Bankacılık sistemi Ürdün Merkez Bankası ve Amman finans piyasasının egemenliği altındadır. Ürdün'de katılım bankacılığı 1978 senesinde faaliyete başlamış ve 4 katılım bankası bulunmaktadır. Bunlar; Ürdün İslami Finans ve Yatırım Bankası, Al rajhi Bankası, Uluslararası İslami Arap Bankası ve Ürdün Dubai İslam Bankası'dır. Ülkenin büyük bölümü Müslüman oldukları için katılım bankacılığına olan eğilimleri yüksektir.

Fakat sektörde yeterince payı bulunmamaktadır. İslami Bankacılık sektördeki payı %15 civarındadır (Dilek, S ve Küçük, O, 2018).

1.6.2. Uzak Doğu ve Asya Ülkeleri

Malezya

Malezya, katılım bankacılığı faaliyetine Türkiye ile yakın tarihlerde 1983 yılında başlamıştır. Malezya 2013 yılında ülkede yürürlüğe koyduğu ‘İslami Hizmetler’ yasasıyla bankacılık alanında köklü reformlar gerçekleştirmiştir (Aslan ve Sönmez, 2018, s.338). Malezya yapmış olduğu reformlar sayesinde diğer Müslüman ülkelerin bankacılık uygulamalarına güçlü bir rol model teşkil etmektedir. Sektör uygulamalarının yanında Malezya, İslami finans alanında akademik çalışmalarla da adından sıkça söz ettirmektedir. Malezya’da ‘The Global University of Islamic Finance’ adında İslami Finans alanda faaliyet gösteren bir üniversite dahi bulunmaktadır (Güngör, 2015, s.67). Malezya faizsiz finansa olduğu kadar faizsiz sigortacılık alanında da dünyada söz sahibi bir ülkedir.

Singapur

Güneydoğu Asya’da bulunan Singapur nüfusunun Çin, Malezya, Hintlilerden oluşmaktadır. Singapur’da önemli İslami bankaları; Maybank, The Islamic Bank of Asia, , HSBC Amanah, DBS Bank, OCBC Bank, Noor Islamic Bank’dır. Singapur’da 2005 ve 2009 yılları arasında İslami bankacılık alanında birtakım düzenlemeler yapılmıştır. (www.globalbankingandfinance.com, 2021).

Çin

Çin, dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. Ülkede yirmi milyonun üzerinde Müslüman yaşamaktadır. Çin, son yıllarda yapmış olduğu ekonomik kalkınma adımları sayesinde 2017 yılında 11 trilyon dolar ticaret hacmi ile dünya ekonomisinin %14,8 oluşturmuştur (Lüleci Karadere, 2016, s.1).

Çin’in Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinin gelişmesi bu ülkenin İslami bankacılığına ilgisini artırmıştır. Bank Muamalat Malaysia ile Çin Bankası Shi Zui Shan banka ortaklık girişimi, Affin holding ile Doğu Asya Banka ortaklık girişimleri Çin’de

İslami bankacılığın güçlenmesi adına atılmış önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir. Çin'in son yıllarda dünya dış ticaretinde yakalamış olduğu yüksek gelişme ivmesi, ülkeyi dünyanın güçlü ekonomileri arasına yükseltmiştir. Ülke, dünyada satın alma gücü paritesi açısından birinci ülkesidir (www.gulf-times.com, 2016).

Pakistan

Pakistan'ın, 2000'li yıllardan itibaren İslami bankacılık alanında ön plana çıktığı görülmektedir. İslami bankacılığında öncü ülkeler arasında gösterilmektedir. Pakistan merkez bankasının, 1980'den itibaren yapmış olduğu köklü değişimlerle beraber süreçte önemli adımlar kaydettiği gözlemlenmektedir. İslami Finans süreçlerinin, kavramsal olarak yer edinmeye, süreçler aktif olarak icra edilmeye, Pakistan Federal Şeriat Yüksek Mahkemesi'nin verdiği kararlarla etkili olmasına, İslami bankacılık işlemlerinin pozitif yönlü ivme kazanmasına ve mahkeme hükümlerine ait etkilerin görülmesine olanak sağladığı düşünülmektedir. Al Baraka Bank, Emirates Bank, Dubai Islamic Bank, First Dawood Investment Bank (FDIB) ve Meezan Bank ülkede aktif olarak çalışan bankalar arasında ön plana çıkan isimler olarak gösterilmekte olup faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir (Bafra, 2015, s.141).

1.6.3. Körfez Ülkeleri

Katar

Katar'da İslami Finans süreçlerinin Qatar Islamic Bank ile 1983'te icra edilmeye başladığı bilinmektedir. 2011'de Katar merkez bankasının çift sistemli çalışan bankalara, mevcut bulunan İslami hizmetler dışında hem şer'i hükümler içeren iktisadi kapsam minvalinde olan süreçleri uygulamama hem fon toplama rakamlarını yükseltmemeleri hem de şube ağını genişletmemeleri noktasında emir verdiği görülmektedir (Dikkaya ve Kutval, 2014, s.89). Ülkenin İslami finans sektörü dört koldan oluşmaktadır. Bunlar: İslami bankalar, takafül kuruluşları, İslami finans kurumları ve İslami yatırım şirketleridir. Sektörün %86'sını İslami bankalar oluşturmaktadır. Tüm İslami finans kuruluşları merkez bankasının denetiminde faaliyetlerini yürütmektedirler. 2020 yılından itibaren Katar'da faaliyet gösteren 18

banka mevcuttur. Bunlardan 4'ü İslami bankalardır. Bunların toplam aktifleri 144 milyar ABD dolarına tekabül etmektedir (Bait Al-Mashura Finance Consultations, 2020).

Bahreyn

Bahreyn'in, ülke olarak bünyesinde 11 adet tekaful ve 24 adet İslami Finans kuruluşu barındırdığı görülmektedir. 1970'li yıllardan itibaren iktisadi alanda bölge bazlı merkez olma yolunda süreçlerini sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Uluslararası İslami Finansal Piyasa'nın ana işlevinin, İslam ilkelerine uygun likidite yönetiminin farklı yorum içermeyecek biçimde icra edilmesinin önünü açmak olduğu bilinmektedir (Özsoy, 2012, s.78). Körfez ülkeleri arasındaki Bahreyn, bankacılık sektörü, Kuveyt, Katar ve Suudi Arabistan ülkelerinden farklı olarak kendisini bir finans merkezi haline getirmiştir.

Kuveyt

Kuveyt'in, yaklaşık 23 yıllık zaman içerisinde mali ve finansal alanda pozitif önemli bir gelişme sağladığı ve İslami Bankacılık süreçlerinde hem yönetsel hem de hacim olarak olarak dünyanın örnek olarak gösterebileceği bir hale büründüğü görülmektedir. Küresel alanda en büyük İslami Finans kuruluşuna sahip olan Kuveyt'in, 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı ile birlikte derin yara aldığı, toparlanma sürecinin kısa sayılamayacak kadar kayda değer zaman aldığı, pazar payı tutarlarında geriye doğru seyretmeye başladığı ve finans alanında ciddi sarsılmalar yaşadığı bilinmektedir (Dikkaya ve Kutval, 2014, s.88).

1.6.4. ABD ve Diğer Batılı Ülkeler

Amerika Birleşik Devletleri

Dünyanın ekonomik GSYH bakımından birinci ülkesi olan ABD, 2015 yıl sonu rakamlarıyla 18 trilyon dolar ile küresel ekonominin %24,3 oluşturmuştur (www.weforum.org, 2019). Ülkede yaklaşık yirmi beş tane İslami finans hizmet veren kuruluş bulunmaktadır. Büyüklük açısından en büyük faizsiz finans kurumları sırasıyla, Amerikan İslami Finans Kurumu, Üniversite Bankası ve Harvard İslami Finans Projesi 'dir (iqna.ir, 2021).

Birleşik Krallık

Birleşik Krallık bölgesinin İslami finansla tanışması 1980'li yıllarda olmuştur. Birleşik Krallık 'ta ilk İslami Finans uygulaması Murabaha işlemleriyle başlamıştır. İlk İslami Banka Al Baraka International 1982 yılında faaliyete başlamıştır Daha sonraki süreçte Birleşik Krallık 'ta İslami şeriatla uyumlu ürünler geliştirilmiştir. İslami finans alanında çalışma yürüten İngiltere, bu finans piyasasından daha çok pay almak için birtakım faaliyetlere girişmiştir. Thomson Reuters İslami Finans Geliştirme Raporu'nda (2016), Birleşik Krallık genel İslami finansman teklifi açısından 124 ülkeden 22'nci sırada yer almıştır. Birleşik Krallık bu sıralama ile Avrupa'da birinci, gayri-Müslüman çoğunluk ülkelerinde (Singapur, Sri Lanka ve Güney Afrika'dan sonra) dördüncü sırada yer almıştır (www.gov.uk, 2020).

Almanya

Almanya, dünya ekonomik formunun 2017 yılı raporunda dünya ekonomisinin en büyük on ekonomi sıralamasında dördüncü sırada yer almıştır. Almanya, Avrupa devletleri içerisinde en fazla Müslüman nüfusun bulunduğu ülkelerden biridir. Almanya'nın en büyük bankalarından biri olan Deutsche Bank, Haziran 2006'da İthmaar Bank of Bahreyn ve Dubai Abraaj Capital ile 2 milyar dolarlık bir parasal mali fon için ortak girişim başlatmıştır. Ekim 2009'da Almanya'nın bankacılık düzenleyicisi olan Federal Finansal Hizmetler Kurumu (BaFin), Frankfurt-an-Main'daki ilk İslami finans konferansına sponsor olmuştur. Federal Finansal Hizmetler kurumu, 2009 yılında Kuveyt Türk Beteiligungsbank'a (KTB) bankacılık lisansı vermiştir. Türkiye'de hizmet veren Kuveyt Türk Almanya'ya ilk şubesini Mannheim şehrinde 2010 yılında açmıştır. Deutsche Bank tarafından İslami esaslara dayalı STOXX Avrupa İslam Endeksleri STOXX Avrupa İslami 50, EURO STOXX İslami 50, STOXX Europe 600 Endeksinden oluşan borsaları 2011 yılında açılmıştır (www.weforum.org, 2019).

1.7. İslami Bankacılıkta Fon Toplama ve Kullandırma

Bu başlık altında, İslami bankacılık sisteminde günümüzde kullanılmakta olan fon toplama ve de kullandırma yöntemleri, kullanım sıklığına bakılmaksızın genel anlamda açıklanmaya çalışılacaktır.

1.7.1. İslami Bankalarda Fon Toplama Yöntemleri

Konvansiyonel bankacılıkta temek fon temin adresinin mevduatlar olmasına benzer biçimde, İslami bankalar için de müşterilerden ortaklık yöntemiyle toplanan fonlar en temel kaynak niteliğindedir. Bu başlık altında fon toplama yöntemleri, Türkiye’de katılım bankacılığının kullandığı tanımlar dikkate alınarak açıklanmıştır.

1.7.1.1. Özel Cari Hesap

Bu hesaplar herhangi bir vade ve getirinin söz konusu olmadığı, müşterinin istediği zaman ve miktarda para çekebileceği varlıkların saklanması, korunması veya bankacılık hizmetleri (fatura ödeme, çek-senet işlemleri, para transferi, internet bankacılığı vb.)’ni gerçekleştirilmek amacıyla kullandığı hesaplardır. Özel cari hesaplar, konvansiyonel bankalardaki vadesiz hesaplarla aynı işlevi görmektedir. Ancak buradaki en önemli fark katılım bankaları özel cari hesaplarla topladıkları tutarları, İslami bankacılık ilkelerine göre değerlendirmek zorundadır. Ayrıca bu hesaplardaki tutarlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından 150.000 TL’ye kadar devlet garantisi altına alınmıştır (Erden, 2020, s.24).

1.7.1.2. Katılma Hesapları

Gerçek ve tüzel kişiler tarafından vadenin önceden belirlendiği kar payı gelirinin önceden belirlenmediği kar veya zarara ortaklığın esas alındığı kar olabileceği gibi zararda olmasının mümkün olduğu hatta anapara kaybının bile olabileceği hesap türüdür.

Konvansiyonel bankalardaki vadeli hesaplara benzerlik gösteren ancak birçok yönden özellikle karın önceden tespit edilmemesi ve taraflar arasında risk paylaşımı olması nedeniyle oldukça farklı olan bir fon toplama yöntemidir. Türkiye’deki katılma hesaplarında toplanan fonlar genellikle belli sayıda gruplarla oluşturulan havuz sisteminde İslami bankacılık esaslarına göre değerlendirilir. Bu havuzun kazancı ise ilk başta anlaşılan oranlarda banka ve fon yatıran müşteri arasında paylaşılmaktadır. Ayrıca özel cari hesaplarda olduğu gibi bireylerin katılma hesaplarına yatırdıkları varlıkların 150.000 TL’lik kısmı da kamu güvencesi altındadır (Erden, 2020, s.25).

1.7.2. Fon Kullandırma Yöntemleri

1.7.2.1. Mudaraba

Mudaraba basitçe tanımlanacak olursa sermaye ve emeğin ortaklığı üzerine şekil alan bir fon kullandırma yöntemidir. Basit bir ortaklıktan ziyade daha geniş bir anlam içermektedir. Mudaraba, İslami bankalarda en sık kullanılan fon kullandırma yöntemlerinden biridir. Mudaraba'dan edinilen kazanç, ortaklar arasında paylaşılmaktadır. Bu uygulama, ticareti finanse etmek için de aktif olarak kullanılmakta olan bir yöntemdir. Eğer ortaklık yapılan iş sonucunda bir zarar ortaya çıkarsa zarar paylaşımı da yapılmaktadır (Çetinkaya, 2018, s. 11).

1.7.2.2. Murabaha

Murabaha Arapça kökenli 'Ribh' kelimesinden gelmektedir. Kazançlı satış anlamına gelen Murahabayı, satın alınan ticari bir mal üzerine kar koyup ve daha sonra satmak işlemi olarak tanımlamak mümkündür. Murabaha, çoğu zaman belirli bir mal satın almak isteyen taraf hazırda bunu sağlayacak imkânı bulunmadığı için İslami bankaya başvurur. Banka da o malı satıcıdan peşin olarak satın alır üzerine bir kâr ekledikten sonra tekrar fon kullanma amacıyla olan müşteriye satar. Eklenen kar da alıcıya önceden bildirilir. Alıcı ve banka arasında yapılan sözleşmede alıcı aldatıldığını tespit ederse sözleşmeye son verme hakkı vardır (Çetinkaya, 2018, s. 64). Murabaha uygulaması, kişisel amaçlar için kullanıldığı gibi ticari amaçlar için de kullanabilmektedir. Satış sonrası banka ya satan tarafa genelde ödemeyi taksitli olarak yapılmaktadır. Bu yöntem fon kullandırma yöntemleri içinde tüm dünyada en çok kullanılan yöntemdir. Bu yöntemin aşırı kullanımı, literatürde tartışılmakta olan bir konudur (Ergeç, 2019).

1.7.2.3. İstisna

İstisna, ticari alanda sık kullanılan fon kullandırma yöntemlerinden biridir. İstisnayı, bir ürün üzerinde her konuda müşteri ve üreticinin anlaştığı sözleşme olarak tanımlamak mümkündür. Bu sözleşmeye konu olan mal ya da ürün standart değildir. Bu yöntem, inşaat sektörü ve ticaret finansmanı için tercih edilmektedir. Katılım bankaları her iki tarafla sözleşme yapar ve ticarete konu olan malı üretmek için üreticiye ödeme yapar. Mal, alıcıya teslim edildikten sonra belli bir vade sonunda

İslami bankaya ödeme gerçekleşir (Güngör, 2018, s. 87-88). İstisna'da söz konusu olan malı sorumluluğunu banka üstlenmektedir. Bir sorun ortaya çıktığında sorumlu üretici değil bankadır (Bağcı, 2013, s. 64).

1.7.2.4. Joala

Bu fon kullandırma yöntemi İstisna'ya çok benzemektedir. Ancak burada fark yapılan sözleşmeye bir mal değil bir hizmet söz konusudur (Bağcı, 2013, s. 64). İstisna da olduğu gibi hizmetin fiyatı ve türü önceden belirleniyor. Bu yöntem faizsizden mesafeli olan kurum ve kişiler hizmet almalarına yönelik bir yöntemdir.

1.7.2.5. İcara

İcara, belli bir süre içinde belli bir ürün üzerinde tasarruf yetkisinin devredilmesi olarak tanımlanabilir. Bu yöntemin, konvansiyonel finanstaki leasing uygulaması ile benzerliği bulunmaktadır. Bu yöntemde İslami banka, müşterisinin ihtiyaç duyduğu malı alır ve müşterisine kiralar. Bu sistemin sözleşmesine göre banka kiralayan ve banka müşterisi ise kiracı durumdadır. Müşteri, bankaya kira bedeli ödemekle yükümlüdür. Süreç boyunca oluşan masraflar ise banka müşterisi tarafından karşılanmaktadır. İcara sözleşmesi yapılırken söz konusu malın şeriata uygun olması şartı aranmaktadır. İcara 'da bazen sözleşmenin sonuna gelindiği konu olan malın mülkiyeti müşteriye devredebilir. Ancak bu durumun ilk başta sözleşmede belirlenmesi gerekmektedir (Batır, 2016, s. 69).

1.7.2.6. Sukuk

Sukuk kelimesi Arapça kökenli bir kelimde olup Finansal sertifika anlamına gelmektedir. Sukuk genel itibarıyla faizsiz bir tahvil gibidir. Bu sebeple İslami finans ile uyumlu tahvil gibi algılanmaktadır. Bu aktifler sermaye piyasasında ihraç edilmektedir. Sabit getirili bir faizsiz bono olarak da tanımlamak mümkündür. Dünyada büyük derecelendirme kuruluşları tarafından bu aktiflerin getirisi ve riski analiz edilmektedir. Türkiye'de 2012'de hazine tarafından ilk defa sukuk ihraç edilmiştir (Tenekeci, 2017, s. 56-57).

Dünyada ise bu alanda ilk 1983’de Malezya tarafından ihraç edilmedi. Bu finansman yöntemi, birçok Müslüman olmayan Asya ülkeleri ve batı dünyasında da rastlanmaktadır (Çalık, 2016, s. 104).

1.7.2.7. Selem

Selem uygulaması, ticari bir malın ödemesi peşinen yapıldığı ve teslimatı ise ileri bir tarihte belirlendiği finansal bir enstrüman olarak tanımlanabilir. Sözleşme sırasında malın teslim tarihi ve yeri, adeti ve özellikleri belirlenmektedir. Selem’e benziyor olmasına rağmen aralarındaki temel fark ürün üretiminden önce ödemesi yapılıyor ve satışı gerçekleşiyor olmasıdır. (Coşan, 2016, s. 40).

1.7.2.8. Tavaruk

Tavaruk, katılım bankaların ellerinde bulunan atıl fonları değerlendirmek için kullanılan bir yöntemdir. Bankalar fazladan topladıkları fonlar, müşterilerine satarak kazanç sağlamak için uluslararası emtia piyasalarda mal alımı gerçekleştirmektedir. Bu alımı kendileri yaptığı gibi bir bazı araçlar vasatısıyla da gerçekleştirmektedirler (Çobankaya, 2014, s. 19).

1.7.2.9. Muşaraka

Muşaraka yöntemi, Murabaha benzerlik göstermesine rağmen, aralarında önemli bazı farklar bulunmaktadır. Muşaraka, banka ve şirket ya da girişimci arasında olan bir kar/zarar ortaklığıdır. Murabaha’nın aksine bu yöntemi, emek/sermaye ortaklığı değil sermaye/sermaye ortaklığı olarak değerlendirmek daha doğrudur. Bu uygulamada, banka sermaye yetersizliği olan girişimciye bir miktar fon aktararak ortak olur. Kar ve zarar nasıl paylaşılacağı da önceden kararlaştırılmaktadır. Buna ilave olarak da işi yapan taraf, emeğin bedeli olarak ona ayriyeten ödeme yapılmaktadır (Arabacı, 2007, s. 48).

1.7.2.10. Karz-ı Hassen

İslami bankalar, nadir olarak bazı müşterilerine nakit fon sağlamaktadırlar. Bu sistemin adı Karz-ı Hassen’dir. Bu yöntemle müşterilerine, nakit borçlar verirken faiz ya da hiçbir karşılık almamaktadırlar. Genelde bu yöntem ekonomik anlamda güç durumda olan kimselerin ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmaktadır (Hancı,

2007, s. 93). Bu yöntem, İslami bankacılığın yoksulluğu azaltmaya olumlu katkı sağladığı bir uygulamadır (Ergeç, 2019).

İKİNCİ BÖLÜM

2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı

Bu başlıkta Türkiye’ de Katılım bankacılığın, ortaya çıkma süreci, günümüzde faaliyette bulunan katılım bankaları ve katılım bankacılığın sektördeki yeri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.1. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Ortaya Çıkması ve Gelişimi

Türkiye’de Katılım bankacılığının varlığı, 1980’li yıllara dayanmaktadır. Türkiye’de bu kurumların temelleri, 16 Aralık 1983’te 83/7506 sayılı kararname ile atılmıştır. Türkiye’deki toplumun büyük çoğunluğunun Müslüman olması, bazı kesimlerin İslam dinindeki faiz yasağı sebebiyle faiz ile çalışan bankalardan uzak durmasına neden olmuştur. Bu kesimlerin konvansiyonel bankalarla çalışmama eğiliminde olmaları, tasarruflarının finansal sistemin dışında kalmasına ve dolayısıyla bu tasarrufların ekonomiye kazandırılmamasına sebep olmuştur. Gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olan Türkiye için kıt olan fonların önemi ise kalkınma süreci için oldukça yüksektir. Bu sebeple Türkiye’de dini hassasiyetler sebebiyle sistemden uzak kalma eğiliminde olanları sisteme dahil ederek, sistemde toplanan fonları arttırmak ve de Körfez bölgesinden sermaye çekebilmek amacıyla Özel Finans Kurumları adı altında İslami usullere göre çalışmakta olan mali aracılar kurulmuştur (Asutay, 2013).

Türkiye’de 1985’te ilk olarak Albaraka Türk ve ardından Faysal Finans Özel Finans Kurumları olarak kurulmuştur. Böylelikle o yıldan itibaren katılım bankaları Türkiye’de faaliyet göstermeye başlamışlardır. 1989 yılında Kuveyt Türk ve 1990’da Anadolu Finans kurulmuştur. 2015’te kapanan Asya Finans, 1996’de tekrar kurulmuştur. 1995 yılında İhlas Finans kurulmuş ancak bu mali kurumun faaliyetleri 2001 yılına kadar devam edebilmiştir. Bu kurum Türkiye tarihinden en kısa sürede kapanan faizsiz kurum olmuştur.

Hukuki süreç dikkate alındığında daha önceki bir tarih olan 1999 yılında ilk defa bankacılık kanununa dahil olan Özel Finans Kurumları için 2005 yıl Türkiye’de

önemli bir dönüm noktası olmuştur. O yılda bankaları düzenleyen bir kanun hayata geçirildi. Önceden Özel Finans Kurumu adı altında faaliyetlerine devam eden bu kurumlar, o tarihten itibaren Katılım Bankası ismini almışlardır. 2008 yılına gelindiğinde ise Türkiye’de faaliyet göstermekte olan katılım bankası sayısı dörttür (Özsoy, 2012, s. 22-23).

2.2. Türkiye’deki Katılım Bankaları

Günümüzde ise Türki bankacılık sisteminde üçü özel üçü de kamu sermayeli olmak üzere toplam altı katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bunların 4’ü özel ve 2’si kamu bankalarıdır. Bu banklar;

- Kuveyt Türk Katılım Bankası
- Türkiye Finans Katılım Bankası
- Albaraka Türk Katılım Bankası
- Ziraat Katılım Bankası
- Vakıf Katılım Bankası
- Emlak Katılım Bankası’dır.

2.2.1. Kuveyt Türk Katılım Bankası

Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türk bankacılık sektöründe ilk defa 1989 senesinde giriş yapmıştır. Bu mali aracı kurum Özel Finans Kurumu statüsünde 31 Mart 1989 tarihinden itibaren Türkiye’de faaliyetlerine başlamıştır. 1999 yılından itibaren 4389 sayılı Bankacılık Kanunu’na dahil olan Kuveyt Türk, 2005 yılında yapılan düzenleme sonrasında bankacılık faaliyetlerini Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. unvanı ile sürdürmeye başlamıştır. (Özkan, 2012, s. 17). Aralık 2020 itibariyle Kuveyt Türk Katılım bankası, Türkiye’de 431 şubesiyle hizmet vermektedir. 2020 yılı itibariyle 31 yıldır katılım bankacılığı sektöründe olan Kuveyt Türk, kurumsal uygulamaları, yenilikçi unsur ve politikaları, teknolojik ürünlerle ve yurt dışı açılımıyla Türkiye’de İslami Finansın gelişimine önemli katkılar sağlamış ve öncülerinden birisi konumunda olmuştur (<https://www.kuveytturk.com.tr>). Yabancı sermayenin de payı bulunan bu katılım bankası, özel sermayeli çalışmakta olan bir finansal kuruluştur.

2.2.2. Türkiye Finans Katılım Bankası

Türkiye Finans Katılım Bankası ilk olarak 1991 yılında Ankara’da faaliyetlerine başlamıştır. Değişen finansal yapıdan kaynaklı olarak 1998 yılında bankanın genel müdürlüğü İstanbul’a taşınmıştır. Hazine müsteşarlığına yapılan başvuru sonucunda kuruma ait sermayenin tamamı Boydak Ailesi’ne intikal etmiştir. Boydak grubu ilerleyen zamanlarda Ülker Grubuna ait Family Finans ile birleşmiştir. 30.12.2005 tarihinde ise BDDK’nın kararı ile bankanın adı Türkiye Finans Katılım Bankası şeklinde değiştirilmiştir.

Devir yöntemiyle birleşme çabaları 30.12.2005’te tamamlanarak banka Türk Ticaret Kanunu hükümlerince tescil edilmiştir. Sonuç olarak Türkiye’nin öncü gruplarından Boydak ve Ülker grupları bir araya gelerek finansal çıkarları doğrultusunda birleşmiştir. Banka 250 şube ve 4.000’den fazla personel ile 1 milyondan fazla müşterisine hizmet vermektedir (<https://www.turkiyefinans.com.tr>). Türkiye Finans Katılım Bankası da yabancı sermayenin de payının bulunduğu özel sermayeli faaliyetlerini yürütmekte olan bir kurumdur. 2020 yılından itibaren yabancı ortakların payı banka sermayesinin %67,03’ü oluşturmaktadır(Türkiye Finans katılım Bankası, 2020).

2.2.3. Albaraka Türk Katılım Bankası

1984 yılında temelleri atılan Albaraka Türk Katılım Bankası 1985 yılı başlarında bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. Albaraka Türk Katılım Bankası bu anlamda Türkiye bankacılık sektöründe faaliyetlerine başlamış ilk faizsiz finans kurumudur. Albaraka Türk Ortadoğu ve Afrika’da faaliyet gösteren en büyük bankacılık gruplarından. Kurulduğu dönemde finans kurumu olarak adlandırılan Albaraka Türk, 2005 yılında yapılan düzenleme sonrasında bankacılık faaliyetlerini katılım bankası anonim şirketi olarak yürütmeye başlamıştır. Yabancı menşeli bir banka olan Albaraka Türk’ün sermayesinin büyük çoğunluğu Ortadoğu’nun önemli finans gruplarının elindedir. Türkiye dahil dünyanın birçok ülkesinde faizsiz bankacılık hizmeti sunmaktadır. Banka Türkiye’deki ilk Özel Katılım Bankası niteliğini taşımaktadır (www.albaraka.com.tr).

Albaraka Türk faaliyetlerini 5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre devam ettirmektedir. 1985 yılından beri faaliyetlerini sürdüren Albaraka Türk Katılım Bankasının 2019 yılı itibariyle toplamda 231 adet şubesi bulunmaktadır (Albaraka Türk, 2020).

2.2.4. Ziraat Katılım Bankası

Bankacılık faaliyetlerine 2015 yılında başlayan Ziraat Katılım Bankası'nın katılım bankacılığı sektörüne girişi ile sektörün gelişiminin hızlanması beklentisi oluşmuştur. Türkiye'de 2015'e kadar özel sermayeli kuruluşlar tarafından yürütülmekte olan katılım bankacılığı, Ziraat Katılım bankasının kurulması ile birlikte kamusal sermayeli kurumlar da sektöre dahil olmuştur. Ziraat Katılım, böylelikle katılım bankacılığı prensiplerine uygun faaliyet göstermek üzere kurulan ilk kamu bankası olmuştur.

Yapılan faaliyetlerin katılım finans ilkelerine uygun olduğunu onaylayan ve katılım bankalarına "Katılım Bankacılığı Faaliyeti İcazet Belgesi" verilmektedir. Ziraat katılım Bankası bu belgeyi almaya hak kazanan ilk kamu sermayeli Türk katılım bankası olmuştur. 2016 yılında ilk sukuk ihracını gerçekleştirmiştir. 2017 yılında ikinci ortağı olan Ziraat Katılım Bankası Varlık Kiralama Anonim Şirketi'ni kurmuştur. Aynı yıl Altına Dayalı Kira Sertifikası ihracına aracılık etmiştir. 2018 yılı Olağanüstü Genel Kurulu düzenlenmiş olup banka ödenmiş sermayesi 500.000.000 TL arttırmıştır. Genel kurul sonrası banka sermayesi 1.750.000.000 TL olmuştur. Bankanın 2020 yılı sonu itibariyle ülke içinde 104 şubesi bulunmaktadır. 2020 yılı içerisinde yurt dışında Sudan şubesi açılarak toplam şube sayısı 105'e ulaşmıştır. Çalışan sayısı ise; 2020 yılsonu itibariyle 1.261'dir (<https://www.ziraatkatilim.com.tr>).

2.2.5. Vakıf Katılım Bankası

Vakıf Katılım, katılım bankacılığı sektöründe faaliyetlerini yürütmekte olan en genç bankalardan biridir. Yeni kurulan bankalar birtakım finansal işlemlerle sermaye yapısını güçlendirmeye çalışmaktadır. Vakıf Katılımda sermaye yapısını güçlendirerek Türkiye sermaye piyasasına kira sertifikası yoluyla fon temin etmektedir. Vakıf Katılım diğer tüm katılım bankalarının yapmış olduğu hizmetleri

müşterilerine sunmaktadır. Vakıf Katılım Bankası A.Ş. 17.02.2016 tarihinde faaliyet iznini alarak, bu tarihten itibaren şubelerini açmaya başlamıştır. Vakıf Katılım, Türkiye’de katılım bankacılığı sektöründe faaliyete başlayan ikinci kamu kuruluşudur. Banka yüzyıllardır Türkiye’de kültürün önemli bir parçası olan ve varlığını günümüze kadar devam ettiren “Vakıf Kültürü” ile katılım finans ilkelerini bir araya getirmiş ve üstlendiği bu doğrultuda faaliyetlerine başlamıştır (<https://www.vakifkatilim.com.tr/tr>).

Vakıf Katılım Bankası 31.12.2020 faaliyet raporuna göre bankanın ana hissedarı %99 ortaklığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğüdür. Ayrıca, kalan 1’lik ortaklık payı 4 farklı vakıftan oluşmaktadır. Vakıf Katılım Bankası, aynı yılın mali verilerine göre 4,7 milyar TL düzeyinde öz kaynağa sahiptir (TKBB, 2021).

2.2.6. Emlak Katılım Bankası

Türkiye Emlak Bankası, Türkiye’de bulunan en eski bankalar arasındadır. Ülkenin inşasını sahiplenmek ve inşaat faaliyetlerine öncülük etmek için 1926 yılında “Emlak ve Eytam Bankası” adıyla kurulmuştur. Türkiye Emlak Bankası yeni Meclis binası ve Merkez Bankası binası gibi önemli projeleri oluşturmuştur. Akabinde yurdun birçok yerinde başlatılan inşaat projelerine finansal kaynak sağlamıştır. Yeni Türkiye’nin imarına ve istihdamına oldukça önemli katkı sağlamıştır. 2001 krizi sonrasında bankacılık faaliyetleri 3 Temmuz 2001 itibariyle sonlandırılmış ve tasfiye kapsamına alınmıştır. Bankacılık faaliyetlerinin sona erdirildiği bu dönemde 405 şube ve 10.000 personeli ile Türkiye’nin aktif büyüklükteki en büyük dokuzuncu bankası konumundadır. Banka 27 Mayıs 2017 tarihinde tasfiye sürecinden çıkmış ve 3 Eylül 2018 tarihinde bankanın katılım bankasına dönüşmesine karar verilmiştir. Türkiye Emlak Katılım Bankası AŞ'nin faaliyet iznine ilişkin kararın 27 Şubat 2019 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanması ile bu katılım bankası Türkiye’de faaliyetlerine başlamıştır. Hali hazırda Emlak Katılım, sektördeki en genç katılım bankası konumundadır. Banka aynı zamanda kamu sermayeli çalışmakta olan üçüncü katılım bankasıdır. Emlak Katılım, katılım bankacılığı sektörün büyümesini hedefleyerek yola çıkmış ve müşterilerine yeni ürün yelpazeleri ve üstün hizmet kalitesi sunarak önemli katkılar sağlamayı amaçlamaktadır. 30 Eylül 2020 tarihi

itibarıyla bankanın, yurt içinde 30 şubesi olup personel sayısı 634'tür (<https://www.emlakkatilim.com.tr>).

2.3. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Temel Göstergeleri

Bankacılığın yasal çerçevesi gereği Türk bankacılık sektöründe mevduat bankaları, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere üç tip banka bulunmaktadır. Bu bankalardan mevduat ve katılım bankaları mevduat toplayabilen bankalardır. Konvansiyonel bankalar, uzun süredir sektörde bulundukları için Türkiye’de bankacılık sektörün lideri konumdadır. Bu üç bankacılık türünün sektördeki yerlerine ilişkin bazı bilgiler Tablo 1’ de sunulmuştur.

Tablo 1. Türk bankacılık sisteminin büyüklüğü (milyon tl, %, 2021)

BANKA TÜRLERİ	KUR. SAYISI	AKTİFLER		TOPLANAN FONLAR		KULLANDIRILAN FONLAR	
		MİLYON TL	PAYI (%)	MİLYON TL	PAYI (%)	MİLYON TL	PAYI (%)
Mevduat Bankaları	32	5.282.917	%86,49	3.133.909	%90,70	3.204.283	%86,82
Katılım Bankaları	6	437.092	%7,16	321.405	%9,30	246.952	%6,61
Kalkınma ve Y. Bankaları	14	387.823	%6,35	-	-	282.517	%7,57
Toplam	52	6.197.832	%100	3.455.314	%100	3.733.751	%100

Kaynak: TKBB, 2021.

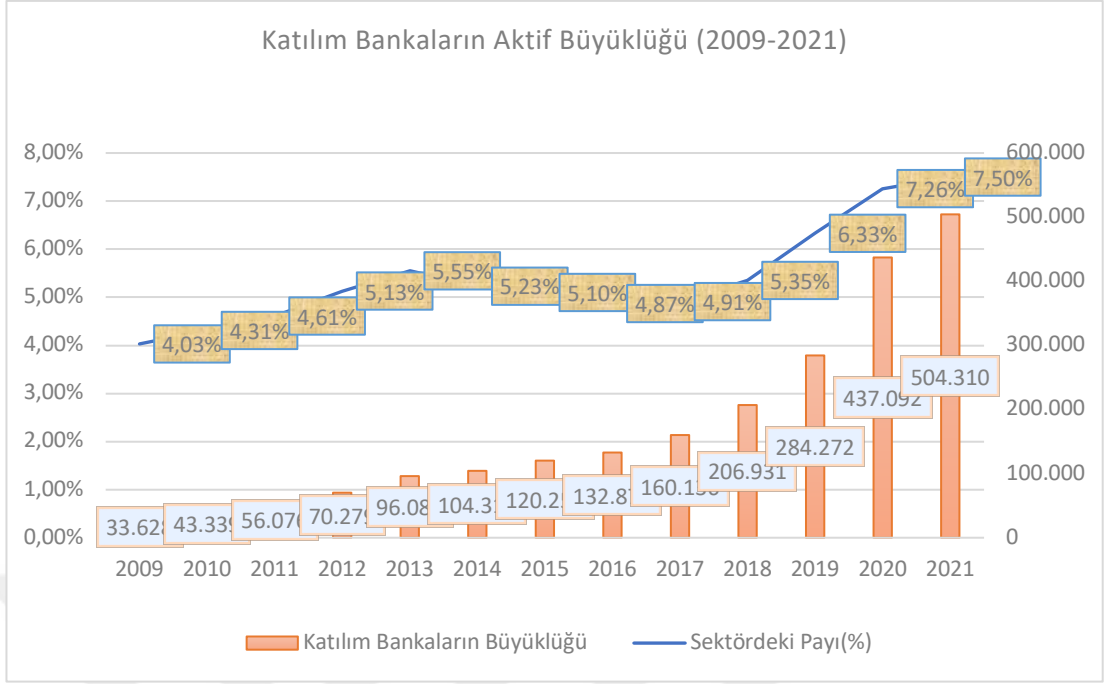
Tablo 1 incelendiğinde, Türk bankacılık sektöründeki bankacılık aktiflerinin %86,49 mevduat bankalarına, %7,16 katılım bankalarına, %6,35 ise kalkınma ve yatırım bankalarına ait olduğu görülmektedir.

Türkiye’deki katılım bankalarının aktif büyüklüklerine bakıldığı zaman özellikle 2015 yılından sonra sektöre giriş yapmış olan kamu sermayeli katılım bankalarının da etkisiyle yıllar itibariyle toplam aktiflerde bir sıçrama olduğu görülmektedir. Bu durum Tablo 2’de katılım banka aktiflerin toplamı 2015’den itibaren bir yükseliş trende girmiş bulunmaktaydı. 2020 yılında katılım bankaların toplam aktiflerinde %53,75 gibi oranla rekor bir büyüme gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Aktif büyüklüklerine göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	YILLIK BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	SEKTÖRDEKİ PAYI (%)
2009	33.628	%30,05	833.968	%4,03
2010	43.339	%28,88	1.006.672	%4,31
2011	56.076	%29,39	1.217.711	%4,61
2012	70.279	%25,33	1.270.614	%5,13
2013	96.086	%36,72	1.732.413	%5,55
2014	104.319	%8,56	1.994.329	%5,23
2015	120.253	%15,27	2.357.453	%5,10
2016	132.874	%10,50	2.730.942	%4,87
2017	160.136	%20,51	3.257.819	%4,91
2018	206.931	%29,22	3.867.426	%5,35
2019	284.272	%37,38	4.490.818	%6,33
2020	437.092	%53,75	6.107.832	%7,26

Kaynak: TKBB, 2021.

Grafik 1. Aktif büyüklüklerine göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon TL)

Kaynak: TKBB, 2021

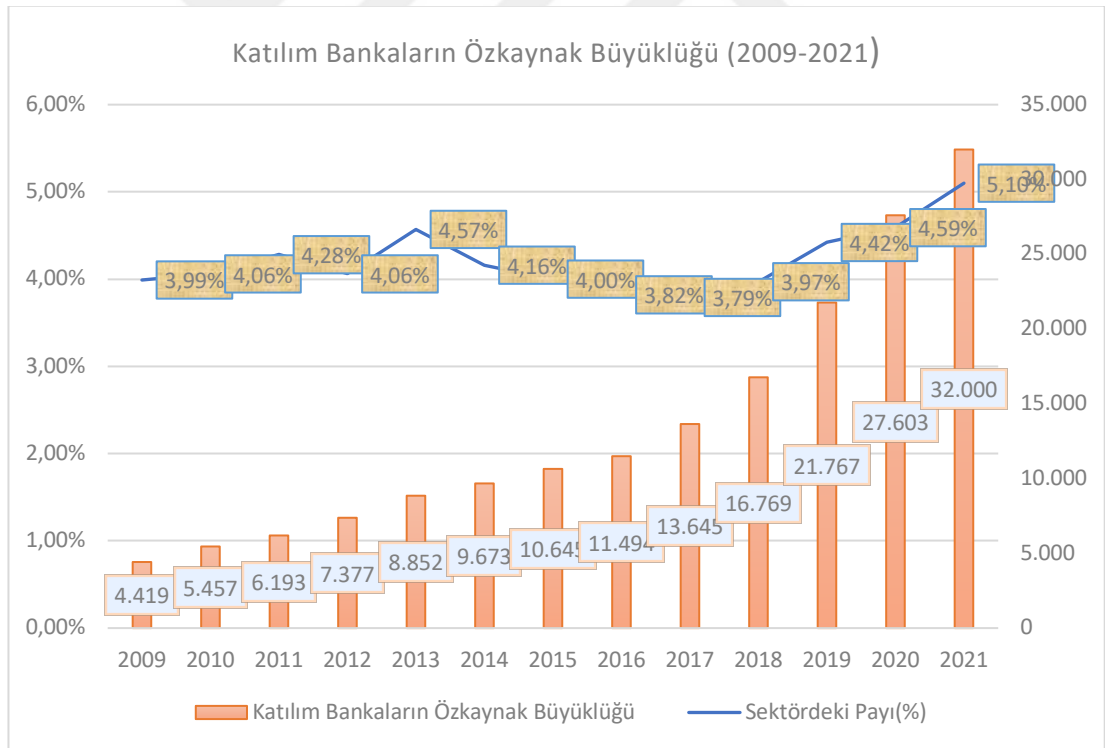
Bu eğilim Grafik 1 incelendiğinde de görülmektedir. Haziran 2021 tarihi itibarıyla katılım bankalarının toplam aktifi 504.310 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bu seviye, katılım bankalarının faaliyet gösterdikleri dönem itibarıyla aktif büyüklüğünde ulaştıkları en üst düzeydir.

Tablo 3'ü incelendiğinde, Aralık 2020 itibarıyla bankacılık sektörünün özkaynak büyüklüğü 600.804 milyon TL iken katılım bankaları için bu büyüklük 27.603 milyon TL ve %4,59 orana denk gelmektedir. Fakat Haziran 2021'de bakıldığı zaman katılım bankalarının özkaynak büyüklükleri 32.603 milyon TL 'ye arttığını ve %5,1 oranla sektörden almış oldukları en yüksek paya ulaştığı Grafik 2'de görülmektedir.

Tablo 3. Özkaynak büyüklüğüne göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	YILLIK BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	SEKTÖRDEKİ PAYI (%)
2009	4.419	%18,52	110.874	%3,99
2010	5.457	%23,47	134.545	%4,06
2011	6.193	%13,49	144.650	%4,28
2012	7.377	%19,11	181.882	%4,06
2013	8.852	%19,99	193.745	%4,57
2014	9.673	%9,27	232.007	%4,16
2015	10.645	%10,00	262.275	%4,00
2016	11.494	%8,00	300.172	%3,82
2017	13.645	%18,71	359.091	%3,79
2018	16.769	%22,89	422.027	%3,97
2019	21.767	%29,80	492.175	%4,42
2020	27.603	%26,80	600.804	%4,59

Kaynak: TKBB, 2021.

Grafik 2. Özkaynak büyüklüğüne göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)

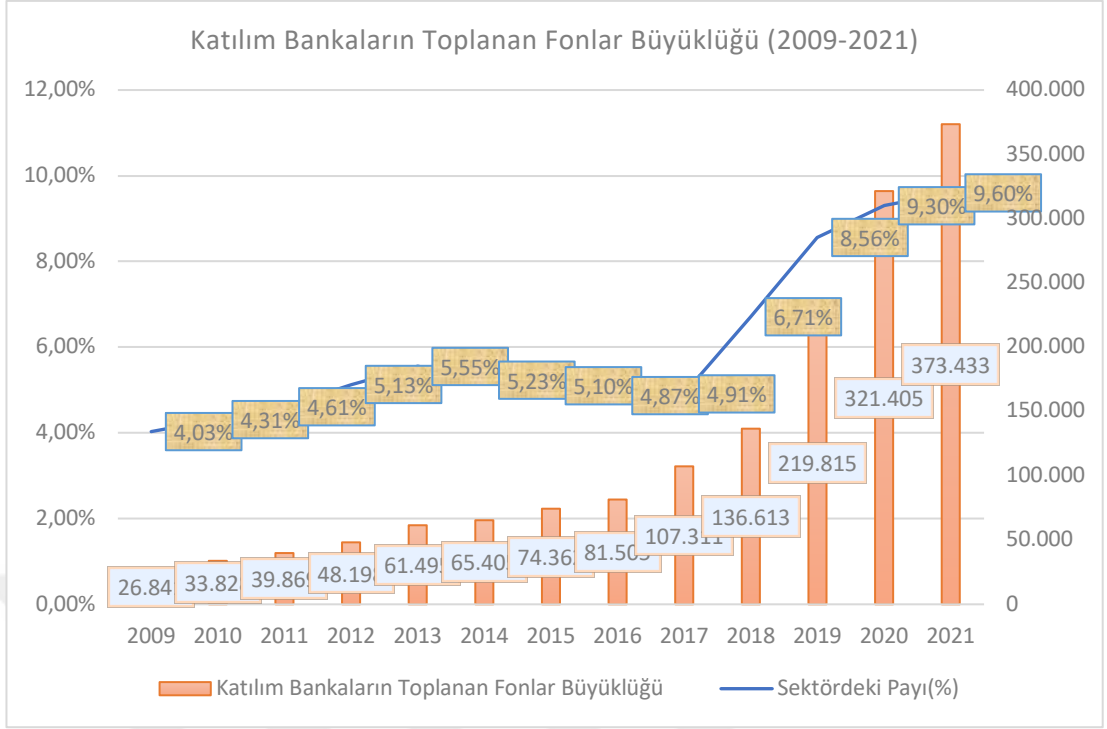
Kaynak: TKBB, 2021

Bir sonraki yılın Haziran ayı için katılım bankaların bu payı 373.433 milyon TL ile %9,6'e ulaştığını grafik 3'te görebiliriz. Katılım Bankaların sektörden aldıkları en büyük payı toplanan fonlardadır.

Tablo 4. Toplanan fonlara göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	YILLIK BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	SEKTÖRDEKİ PAYI (%)
2009	26.841	%30,50	522,415	%4,03
2010	33.828	%28,88	631,119	%4,31
2011	39.869	%29,39	1.217.711	%4,61
2012	48.198	%25,33	783.888	%5,13
2013	61.495	%36,72	949.319	%5,55
2014	65.405	%8,56	1.056.679	%5,23
2015	74.362	%15,27	1.250.016	%5,10
2016	81.505	%10,50	1.459.269	%4,87
2017	107.311	%20,51	1.719.149	%4,91
2018	136.613	%27,31	2.035.965	%6,71
2019	219,815	%60,90	2.566.900	%8,56
2020	321,405	%46,22	3.455.314	%9,30

Kaynak: TKBB, 2021

Grafik 3. Toplanan fonlara göre katılım bankacılığının sektördeki payı (milyon tl)

Kaynak: TKBB,2021

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 2009-2020 arası Türk katılım bankacılığın karlılık analizi

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de faaliyette bulunan özel sermayeli katılım bankalarının karlılığı üzerinde mikro ve makro bazı belirleyicilerin rolünü analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikle literatür değerlendirmesi yapılmış ardından çalışmanın metodoloji ve veri seti açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan ekonometrik analizlerde ulaşılan sonuçlar ise sonuç başlığı altında yorumlanmaya çalışılmıştır.

3.1. Literatür Taraması

İktisat literatüründe bankaların karlılığını analiz etme amacıyla kaleme alınmış birçok çalışma bulunmaktadır. Dünya finans tarihinde görece eski yeri ve de baskın ağırlığına paralel bu çalışmaların büyük birçoğunun faizli çalışmakta olan konvansiyonel bankalara yönelik olduğu görülmektedir. Hacim olarak o denli geniş olmasa da İslami bankacılıkta karlılığı analiz eden birçok çalışmaya da rastlamak mümkündür. Her iki grupta da yer alan Türkiye ekonomisi özelinde çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında mevcut literatür, önce konvansiyonel bankacılık anlamında ardından ise İslami bankacılık üzerine ele alınacak incelenecektir. Literatür kısmı, Türkiye ekonomisi özelindeki çalışmaların değerlendirilmesi ile son bulacaktır.

Konvansiyonel bankacılıkta karlılığın belirleyicileri üzerine çalışmalar

Banka karlılık belirleyicilerini amprik olarak incelemeye yönelik literatür değerlendirildiğinde. Göze çarpan ilk çalışmaların Short (1979), Bourke (1989), Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999) gibi büyük veri setleri kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmında bir grup ülke bazında analizlerin yapıldığı, Obamuyi (2013) ile Brahmaiah (2018) gibi bazı çalışmalarda ise sadece bir ülkeye ait büyük veri setlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Literatürde yer alan çalışmaların öncüllerinden olan Short (1979), çalışmasında Kanada, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya’da faaliyet gösteren ticari bankaların karlılığı ile bankacılık sektörünün derinliği/yoğunluğu arasında bir ilişki olup olmadığını ele almıştır. 1972 ile 1974 arasında faaliyet gösteren 60 bankanın yıllık verilerinin ele alındığı çalışmada, yatay kesitler ile lineer fonksiyonlar kurup analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre H indeksi ile temsil edilen bankacılık sektörünün derinliği özkaynak karlılığını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Bourke (1989), Avrupa, Kuzey Amerika’da ve Avustralya’dan 12 ülke bankaların performansını belirleyen iç ve dış faktörleri incelediği çalışmasında 90 bankanın 1972-1981 arası yıllık verileriyle lineer fonksiyonlar aracılığıyla analizler gerçekleştirmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, sermaye yeterliliği, likidite ve faiz oranlarının bankaların karlılığını pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Aralarında OECD ülkelerin de bulunduğu 80 ülkede bankacılık sektörünün karlılık belirleyicilerinin analiz edildiği çalışmada Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), 1988 ile 1995 arası dönemi kapsayan 7900 banka verisi kullanılmışlardır. Panel veri analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada, sermaye yeterliliği banka karlılığı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca bankaların ortaklık yapısı, kurumlar vergisi, bankanın bulunduğu finansal yapı ve yasal çerçeve gibi literatürde fazla dikkate alınmayan faktörler de banka karlılığı arasında bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanı sıra yabancı sermayeli bankalar geliştirmekte olan ülkelerdeki yerli bankalara göre daha yüksek kârlara sahipken, gelişmiş ülkelerde ise tersi geçerli olduğu, çalışmada öne çıkan bir başka sonuç olmuştur.

Tek bir ülkenin ele alındığı bir çalışma olan Obamuyi (2013), Nijerya’da faaliyet gösteren 20 bankanın 2006-2012 arasındaki yıllık finansal tablolarını kullanarak, sektörün karlılığının belirleyicilerini panel sabit etkili regresyon modeli kullanarak analiz etmiştir. Çalışma sonuçları, literatürde yaygın olduğu gibi Nijerya özelinde de banka büyüklüğü, sermaye yeterliliği ve yönetim giderleri, faiz oranları ve ülkenin ekonomik durumu ile bankacılık sektörün performansı arasında anlamlı bir ilişki

bulunmuştur. Çalışmada ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif etkilediği tespit edilmiştir.

Bir başka tek bir ülke özelinde çalışma ise Hindistan ekonomisinin incelendiği Brahmaiah'dir (2018), 2005-2015 arası 89 bankanın panel veri analizi ile incelendiği çalışmada, sermaye yeterliliği, operasyonel verimlik, toplam mevduatların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı gibi değişkenlerin Hindistan'da bankacılık sektörünün karlılığı pozitif, kredi riski, fon maliyeti, takipteki aktifler ve tüketici fiyat endeksi gibi değişkenlerin ise negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

İslami Bankaların Karlılık Belirleyicileri Üzerinde Panel Ülke Çalışmaları

Çalışmanın amacına paralel, konvansiyonel bankalarda karlılığı ele alan çalışmalara ilişkin literatür kısmen detaylı verilmemiş olsa da, bu bankacılığa yönelik oldukça geniştir. Bu kadar sık olmasa da literatürde İslami bankacılıkta karlılığı analiz eden çalışmaların da yaygın olduğu görülmektedir.

Konvansiyonel bankacılığın karlılığı üzerine literatüre benzer biçimde, İslami bankaların karlılık belirleyicileri üzerinde yapılan çalışmalar da genelde belli bir grup ülkeyi incelediği gibi bazı ülkeler özelinde de analizlerin yapıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Bashir (2001) ve Nafti vd. (2017) gibi çalışmalar dünyada İslami bankacılığına sahip ülkelerin bir çoğunu veri setlerine dahil ederek yapılmış çalışmalara, Karim vd. (2010) gibi Afrika ülkelerini ya da Zeitun (2012) gibi sadece Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerine yoğunlaşmış çalışmalar literatürde bu alanda yer alan çalışma örneklerindedir.

Aralarında Türkiye de bulunduğu 8 Ortadoğu ülkesine ait 1993-1998 dönemini kapsayan 14 İslami banka performansını analiz etmiş bir çalışma olan Bashir (2001), çalışmasında performansı belirleyen faktörleri incelemiştir. Panel veri analizi yapılmış çalışmanın asıl amacı bankaya özgü faktörlerin banka karlılığı üzerindeki etkisini araştırmak olsa da diğer etkileri kontrol etmek için makro ekonomik değişkenler çalışmada modele dahil edilmiştir. Çalışmada İslami bankalar ne kadar

yüksek kaldıraç oranlarına sahip olurlarsa o kadar yüksek performans sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca yabancı sermayeli İslami bankaların, yerli bankalara göre daha karlı olduğu tespit edilmiştir.

Karim vd. (2010) çalışmalarında, Afrika kıtasında İslami bankacılığı en geliştiği 3 ülke olan Mısır, Sudan ve Tunus'ta yer alan İslami bankaların karlılığını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. 1999-2009 döneminin panel veri analizi ile incelendiği çalışmada, çalışmada, bankacılık sektörün yoğunluğu/derinliği ve banka büyüklüğünün İslami banka karlılığını pozitif, net kredinin toplam aktife oranı, bankacılık sektörün hacmi ve maliyet/gelir oranı gibi değişkenlerin karlılığı negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmanın bir diğer sonucu ise, ekonomik büyüme ve enflasyon gibi makro göstergelerin karlılığı pozitif yönde etkilediğidir.

Zeitun (2012), 2002-2009 arasında Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) ülkelerinde faaliyet gösteren İslami ve konvansiyonel bankaların karlılıklarını etkileyen faktörleri incelediği 38 konvansiyonel ve 13 İslami banka verilerini panel veri analiz yöntemleri ile analiz etmiştir. Çalışmada, konvansiyonel bankalar için banka sermayesinin pozitif etkisi olmasına karşın İslami bankalar için benzer durumun söz konusu olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca bankanın büyüklüğünün ancak İslami bankaların pasif karlılığı üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu, Gayrı safi yurtiçi hasıla ve enflasyonun bankaların karlılığını negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Nafti vd. (2017) ise çalışmalarında, farklı ülkelerde faaliyet gösteren 30 İslami bankanın 2006-2009 dönemi yıllık verilerini panel veri analizi yöntemiyle değerlendirerek, İslami bankaların karlılıklarını etkileyen faktörleri tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmada, yüksek likidite ve yönetim kabiliyetinin İslami bankaların performansını pozitif, ancak banka büyüklüğünün negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

İslam bankalarının karlılığını etkileyen çeşitli ülkeler özelinde çalışmalar da literatürde bulunmaktadır. Bunlardan Akhtar vd.(2011), Asma vd. (2011), Al-Qudah

ve Jaradat (2013) ve Rashid ve Jabeen (2016) gibi çalışmalar bu grupta içindeki örnekler arasındadır.

Akhtar vd. (2011), Pakistan için İslami bankacılık sektörünün karlılığını etkileyen faktörleri araştırdıkları çalışmalarında 2006-2009 dönemini incelemişlerdir. İslami bankaların aktif ve özkaynak karlılığının çoklu regresyon analizi ile incelendiği çalışmada, kaldıraç ve sermaye yeterliliği oranlarının aktif ve özkaynak karlılığını pozitif etkilediği, aktif yönetiminin ise sadece aktif karlılığını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmada banka büyüklüğünün iki karlılık değişkenini de istatistiki olarak anlamlı ancak farklı yönlerde etkilediği sonucu çıkmıştır.

Malezya borsasında kote olan 9 İslami bankanın 2007-2009 çeyrek dönemlik verilerinin panel veri analizi ile incelendiği çalışmada ise Asma vd. (2011), bank büyüklüğünün karlılık üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada bu durumun olası nedeninin ise büyüklüğün, sermaye piyasalarına ve ucuz fonlara erişimi artırma olabileceğine değinilmiştir.

Al-Qudah ve Jaradat (2013) ise Ürdün 'de faaliyet gösteren bankaların performansını etkileyen faktörleri, 2000-2011 dönemi için incelemişlerdir. Panel veri analizinin yapıldığı çalışmada hem sabit etkili modelin hem de Genelleştirilmiş en Küçük Kareler yönteminin kullanıldığı çalışmada elde edilen sonuçlar, sermaye yeterliliği, banka büyüklüğünün performans üzerinde pozitif ve kaldıraç oranının ise negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Likidite durumu ile aktif karlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaz iken öz kaynak karlılığı ile pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada, borsa endeksi, para arzın ve inşaat lisanslı metre kare gibi makroekonomik faktörler bankaların karlılığı üzerinde pozitif yönde etkili çıkmıştır.

Pakistan için yapılan bir başka çalışma ise İslami ve geleneksel bankaların performansını etkileyen faktörlerinin karşılaştırıldığı Rashid ve Jabeen'nin (2016) çalışmasıdır. 2006-2012 döneminin panel veri yöntemleri ile analiz edildiği çalışmada, işletim verimliliği, serbest rezerv, operasyon maliyeti gibi faktörlerin konvansiyonel bankaların performansını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada

İslami Bankalar için işletim verimliliği, mevduatlar ve yoğunlaşmanın etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada Gayrı safi yurtiçi hasıla ve faiz oranlarının her iki banka türünün performansını da negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Türkiye’de konvansiyonel ve katılım bankalarının karlılığını inceleyen çalışmalar

Türkiye özelinde banka karlılığının analiz edildiği çalışmalarda literatürde oldukça göze çarpmaktadır. Sayılğan ve Yıldırım (2009), Alp vd. (2010), Taşkın (2011), Reis vd. (2016), Çalışkan ve Silva Lecuna (2020) gibi çalışmalar bu grupta yer alan çalışma örnekleri arasındadır.

Sayılğan ve Yıldırım (2009), 2002-2007 dönemi için Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan mevduat, yatırım ve kalkınma bankalarına ait aylık verilerle karlılığın mikro ve makro belirleyicilerini incelemişlerdir. Çoklu regresyon modelinin kurulduğu çalışmada karlılığı takip için hem aktif hem de öz kaynak karlılık oranları seçilmiştir. Mikro düzeyde, banka karlılığı sermaye yeterliliğinden pozitif etkilenirken bilanço dışı varlıkların büyümesinden negatif yönlü etkilendiği tespit edilmiştir. Çalışmada banka kârlılığının, enflasyon oranından negatif, sanayi üretim endeksinden pozitif etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca bütçe dengesinin iyileşmesinin karlılığı pozitif etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Türkiye özelinde analizlerin yapıldığı bir başka çalışma ise Alp vd.’dir (2010), 2002-2009 arası dönemin incelendiği çalışmada bankacılık performansının içsel belirleyicileri analiz edilmiştir. Banka performans göstergesi olarak aktif karlılığının çoklu regresyon modeli aracılığıyla incelendiği bu çalışmada sermaye yeterliliğinin belirleyici bir pozitif röle sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada aktif büyüklüğünün pozitif, yönetim giderleri ve likidite durumunun ise performans üzerinde negatif etkisi tespit edilmiştir.

1995-2009 yılları için Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankalarının performanslarını etkileyen faktörlerin panel veri analizi yöntemi ile incelendiği çalışmada Taşkın (2011), banka performans ölçüsü olarak net faiz marjı, aktif ve

öz kaynak karlılığı olmak üzere 3 değişken kullanmıştır. Bulular, sermaye yeterliliği ve bilanço dışı faaliyetlerin banka karlılığı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu, sanayi üretim endeksinin aktif karlılığı üzerinde pozitif, krizlerin ise hem faiz marjları hem de aktif karlılığı üzerinde negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Mikro faktörlerin bankacılık sektörü performansı üzerinde makro faktörlerden daha güçlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Reis vd. (2016), Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren 14 konvansiyonel bankaya ait 2009-2013 arası verileri panel veri analizi yöntemi ile inceledikleri çalışmalarında, karlılığı etkileyen iç ve dış faktörleri değerlendirmişlerdir. Net faiz marjı ve aktif karlılığının karlılık göstergesi olarak kullanıldığı çalışmada, içsel değişkenlerden kaldıraç oranı, kredi/mevduat oranının aktif karlılığı üzerinde negatif etkiye, dışsal değişkenlerden piyasa kapitalizasyonunun pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak kredi/mevduat oranı, kaldıraç oranı, piyasa kapitalizasyonu ve gayrisafi yurtiçi hasılanın net faiz marjı üzerinde negatif etkisi söz konusudur.

Türk bankacılık sektöründe karlılığı analiz eden bir diğer çalışma ise Çalışkan ve Silva Lecuna'nın (2020), banka performans ölçüsü olarak aktif ve öz kaynak karlılığının ele alındığı çalışmadadır. 1980-2017 arası aylık verilerin çoklu regresyon yöntemi ile analiz edildiği çalışmada, enflasyon, faiz oranları ve döviz kurları gibi makroekonomik göstergelerin banka performansı üzerinde negatif, aktif büyüklüğü, verimlilik ve likidite gibi içsel değişkenlerin ise pozitif ve de daha güçlü etkisi olduğunu tespit edilmiştir.

Literatürde İslami bankaların karlılığını etkileyen faktörleri Türkiye özelinde analiz etmeye çalışmış çalışmalara da rastlamak mümkündür. Karakuş ve Küçük (2016), Görüş ve Özgür (2016), Aka (2019), Sarıdoğan (2020), literatürde rastlanan bu tip çalışma örneklerindendir.

Karakuş ve Küçük (2016) çalışmalarında, Türkiye'de katılım bankalarının karlılık belirleyicileri tespit etmek için faaliyet gösteren 4 katılım bankasını 2010 – 2014

dönemi çeyreklik verileri kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmada katılım bankanın karlılığını temsilen özkaynak ve aktif karlılığı değişkenlerinin seçildiği görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre aktif karlılığını 12 ve özkaynak karlılığını 14 bağımsız değişken etkilemektedir. ABD doları efektif satış kuru, tüketici fiyat endeksi, gayri safi yurt için hasıla ve duran varlıkların toplam varlığa oranı gibi değişkenler her iki karlılık değişkenini negatif yönde etkilemektedir.

Görüş ve Özgür (2016), Türkiye’de katılım bankalarının karlılığını analiz eden bir diğer çalışmadır. En Küçük Kareler(EKK) yönteminin kullanıldığı çalışmada 2006 ile 2016 arasında faaliyet gösteren 5 katılım bankasının verileri analiz edilmiştir. Banka karlılığı için aktif karlılığının gösterge olarak tercih edildiği çalışmada, öz sermayenin toplam varlıklara oranı, net faiz marjı ve pazar payı gibi değişkenlerin katılım bankalarının karlılığını pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Aka (2019), Türkiye’nin en büyük üç katılım bankaların 2010-2018 dönemine ait üç aylık verileri kullanarak katılım bankaların karlılık belirleyicileri panel veri analizi yardımıyla tespit edilmeye çalışmıştır. Bu çalışma aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı olmak üzere iki bağımlı değişken belirlenmiştir. Sonuçlara göre operasyonel etkinlik her bağımlı değişkeni pozitif yönde etki etmektedir. Aktif karlılığı, banka piyasa yoğunluğu ile negatif yönlü ilişkisi varken kredi mevduat oranı ile ise pozitif yönde bir ilişkisi bulunmuştur. Özkaynak karlılığın, kaldıraç oranı ve takipteki kredilerinden negatif etkilenirken, aktif büyüklüğü tarafından pozitif etkilenmektedir.

Sarıdoğan (2020), Türkiye’deki katılım bankalarının karlılık belirleyicileri küresel kriz bağlamından tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaların 2005-2018 döneme ait verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre net kâr payı geliri, toplam mevduat, GSYİH büyümesi katılım banka karlılığını pozitif yönde etkilerken sorunlu krediler, toplam krediler ve enflasyon oranı negatif yönde etkilemektedir. Katılım bankalarının karlılığının küresel krizden olumsuz yönde etkilendiğini ortaya çıkarmıştır.

3.2. Metodoloji ve Veri Seti

3.2.1. Metodoloji

Katılım bankalarının karlılığını analiz etmek amacıyla çalışmada panel veri analizi tercih edilmiştir. Panel veri analizinde regresyon modeli tahmin etmek için en yaygın kullanılan yöntem EKK (En Küçük Kareler) yöntemidir. Bu yöntem kullanırken yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olmadığını varsayılmaktadır. Bu varsayımlardan birisi sağlanmadığında tutarsız ve sapmalı model tahminine neden olabilmektedir (Vergil & Bahtiyar, 2017). Bu sorunların varlığına karşın GEKK (Genelleştirilmiş En Küçük Kareler) yöntemine başvurulmaktadır (Çelik & Kırıl, 2018; Güney, 2017; Güney, 2016). GEKK (Genelleştirilmiş En Küçük Kareler) yöntemiyle tahmin edilen modellerde değişen varyans ve otokorelasyon problemlerin olduğu halde bile etkin ve tutarlı tahminciler verebilmektedir (Hsiao, 2003).

Bu çalışmada hem EKK (En Küçük Kareler) hem GEKK (Genelleştirilmiş En Küçük Kareler) yöntemleri kullanarak iki model tahmin edilmesi tercih edilmiştir. Bu iki modelde de amaç katılım bankalarının aktif karlılığı ve özkaynak karlılığını analiz etmektir. Çalışmada panel veri analizi Eviews 10 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu modeller aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\text{Model 1: } AK_{t,i} = \alpha_0 + \alpha_1 BB_{t,i} + \alpha_2 SY_{t,i} + \alpha_3 LİK_{t,i} + \alpha_4 YPK_{t,i} + \alpha_5 EURO_{t,i} + \alpha_6 USD_{t,i} + \alpha_7 EXP_{t,i} + \alpha_8 GSYIH_{t,i} + \alpha_9 ENF_{t,i} + \epsilon_{t,i}$$

$$\text{Model 2: } ÖK_{t,i} = \alpha_0 + \alpha_1 BB_{t,i} + \alpha_2 SY_{t,i} + \alpha_3 LİK_{t,i} + \alpha_4 YPK_{t,i} + \alpha_5 EURO_{t,i} + \alpha_6 USD_{t,i} + \alpha_7 EXP_{t,i} + \alpha_8 GSYIH_{t,i} + \alpha_9 ENF_{t,i} + \epsilon_{t,i}$$

t: Zaman ; i : Banka ; α_0 : Sabit Terim ; $\epsilon_{t,i}$: Hata Terim

3.2.2. Veri Seti

Çalışmanın analizlerinde kullanılan veri seti, 2009 yılının ilk çeyreği ile 2020 yılının son çeyreği arasını kapsamaktadır. Analizler için bu dönemde Türkiye’de faaliyet

gösteren 4 özel katılım bankanın üç aylık verileri kullanılmıştır. Bu bankalar: Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Asya Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Türk Katılım Bankası'dır. Banka verileri Türkiye Katılım Bankalar Birliği (TKBB)'nin veri tabanında yayınlanan finansal tablolardan hesaplanarak elde edilmiştir. Makroekonomik verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'den derlenmiştir.

Tablo 5. Çalışmada yer alan bankalar ve veri sıklığı

Banka Adı	Veri Sıklığı
Albaraka Türk Katılım Bankası	2009Q1-2020Q4
Asya Katılım Bankası	2009Q1-2016Q3
Kuveyt Türk Katılım Bankası	2009Q1-2020Q4
Türkiye Finans Katılım Bankası	2009Q1-2020Q4

3.2.2.1. Aktif Karlılığı

Aktif karlılığı, banka karlılığını ifade etmek için literatürde en çok kullanılan değişkenlerden biridir (Akbaş, 2012; Reis vd., 2016; Obamuyi, 2013). Bu değişken, banka mevcut aktifi ile ne kadar kar oluşturduğunu oransal olarak göstermektedir. Bu oran, banka dönem net karı ya da zararının, toplam aktife bölünmesiyle elde edilmektedir. Analizlerde bu değişken, bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır.

3.2.2.2. Özkaynak Karlılığı

Özkaynak Karlılığı, banka ya da işletmelerin karlılığını ölçmek için sıklıkla başvurulan bir başka değişkendir. (Brahmaiah, 2018; Aka, 2019). Bu değişken, bir birim özkaynağa ne kadar kar düştüğünü ifade etmek için oransal olarak kullanılmaktadır. Özkaynak karlılığı, analizlerde bağımlı değişken olarak yer alacaktır.

3.2.2.3. Banka Büyüklüğü

Bu değişken, bankanın sahip olduğu aktifler itibariyle ne kadar büyüklüğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu değişken çoğu zamanda bankanın performansını pozitif yönde etkilediğini görülmektedir (Karim vd., 2010; Alzoubi, 2018). Aktif büyüklüğü değişkeni, banka toplam aktifinin doğal logaritmasını alınmasıyla elde edilmektedir.

3.2.2.4. Sermaye Yeterliliği

Sermaye yeterliliği, bankanın gücü yanı faaliyetleri ne kadarlık kısmi kendi kaynakları finanse edebileceğini göstermektedir. Bu değişken, katılım bankalar faaliyetlerini daha çok öz sermayesiyle mi yoksa yabancı kaynaklarla finanse etmesi durumunda karlılığının nasıl şekilleneceğini göstermektedir (Zeitun, 2012; Alzoubi, 2018). Bu gösterge çok büyük olursa banka yeterince fon toplayamadığı anlamına gelmekte ve performansını düşürebilmektedir. Dolayısıyla banka karlılığı değişkenini negatif yönde etkilemesini beklenmektedir. Bu değişken elde etmek için bankanın öz kaynakları toplam aktiflere bölünmektedir.

3.2.2.5. Likidite Oranı

Likidite oranı, bankanın likidite kalitesini ile ilgili bilgi vermekte olan bir değişkendir. Bu oran banka aktifinin ne kadarlık kısmi hızlıca nakit hale getirebileceğini göstermektedir. Bu oran banka performansını önemli ölçüde etkilemektedir (Alp, 2010; Alzoubi, 2018; Çalışkan vd. 2020). Aynı zamanda bu değişken, katılım bankanın faaliyetlerini sağlıklı şekilde yürütebilmesi için elindeki likit varlıklarını yeterli olup olmadığını göstermektedir. Bu değişken, nakit ve nakde eşdeğer aktifler toplam aktifler ile bölerek elde edilmektedir.

3.2.2.6. Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar

Katılım bankaları, müşterilerinden topladıkları fonları kullanarak kar elde etmektedirler. Enflasyon sorunu uzun zamandır yaşamakta olan bir ülke olan Türkiye’de katılım bankalarının gerek toplanan gerekse de kullandırılan fonları kısmında yabancı paranın da Türk parası gibi kullanıldığı görülmektedir. Kullandırılan fonlar katılım bankacılığında karlılık belirleyicisi olduğunu düşünüldüğü için yabancı/yerli para ayrımı yapılarak söz konusu değişkeni analize

dahil edilmiştir. Değişken, yabancı para cinsinden kullandırılan fonlar toplam kullandırılan fonlara bölünmesiyle oransal olarak elde edilmektedir.

3.2.2.7. Yabancı Para Cinsinden Toplanan Fonlar

Katılım bankalar, çeşitli ekonomik nedenlerle yabancı para cinsinden de mevduat toplanmaktadır. Dolayısıyla, topladığı fonlar enflasyon gibi risklerden koruduğu düşünüldüğü için katılım bankacılığın karlılık belirleyicisi olduğunu düşünülmektedir. Bu değişkene de analizlerde yer verilmesiyle, yabancı para cinsinden toplanan fonların banka karlılığı üzerindeki etkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

3.2.2.8. ABD Doları Efektif Satış Kuru

Bir piyasa ekonomisinde döviz kurlarındaki dalgalanmalar ekonomide yer alan aktörleri birçok alanda etkilemektedir. Döviz kurlarında meydana gelen artış ve azalışlar, katılım banka müşterilerinin faaliyet gösterdikleri sektör/alan ya da yaptıkları yatırımlarda pozitif veya negatif bir şekilde etkileyebilmektedir. Kurlardan etkilenen katılım bankası müşterilerinin bu duruma bağlı olarak bankayla olan ilişkileri de etkilenmesi olasıdır. Bu yüzden ABD dolar kurlarının katılım bankaların karlılığı üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırılması çalışmada hedefler arasında yer almaktadır.

3.2.2.9. Euro Efektif Satış Kuru

ABD dolarından sonra Euro gerek dış ticarete gerekse de servet tutumunda en çok kullanılan para birimlerden bir tanesidir. Dolayısıyla çalışmada bu değişkene yer verilerek, Euro'nun katılım bankalarının karlılığı üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırılması amaçlanmıştır.

3.2.2.10. İhracat

İhracat, bir ülkenin başka ülkeye yabancı para birim karşılığında mal ve hizmet satışı olarak tanımlamak mümkün. Türkiye, önemli bir ticari açıklığa sahip olan bir ekonomidir. İhracatın artmakta olduğu dönemlerde ekonomide üretim de

artırmaktadır. Katılım bankaların kurumsal müşterisi olan firmalar yaptığı ihracatta meydana gelen artışları ve dolayısıyla üretimi artırmak için katılım bankalarının finansmanına başvurumaktadırlar. Bu durumun banka karlılığını artırması ciddi anlamda olası bir durumdur.

3.2.2.11. Enflasyon

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış anlamına gelmekte olan Enflasyon, önemli bir iktisadi problemdir. Fiyatların artması ise bir ekonomide tüm ekonomik birimleri aynı yönde ve aynı şiddette etkilemeyebilir. Bu durum katılım bankalarının müşterileri için de geçerlidir. Bu sebeple çalışmada enflasyonun banka karlılığı üzerine etkilerinin incelenmesi arzulanmıştır. Enflasyonu temsilen 2003 bazlı üretici fiyat endeksi (TÜFE) tercih edilmiştir.

3.2.2.12. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

GSYİH, bir ekonomide belirli bir zaman aralığında üretilen tüm nihai ürünlerin, piyasa değerinin parasal anlamda toplamıdır. Bu değişken ekonomide yaratılan gelirin bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Ekonomide bir büyüme olduğunda tüm birimlerin pozitif etkilenmesini beklenmektedir. (Reis vd., 2016).

3.3. Ampirik Bulgular

Panel veri analizinde, kullanılan değişkenlerle ilgili bilgiler vermek için bunların tanımlayıcı istatistikleri Tablo 6'da sunulmuştur. Verilen bu temel istatistiklerde her değişkeninin gözlem sayısı, minimum değer, maksimum değer, ortalama ve standart sapmanın değerleri yer almaktadır. Bağımlı değişkenler olan aktif karlılığının (AK) ve özkaynak karlılığı (OK) ortalamaları sırasıyla 0,006756 (%0,68) ve 0,069479 (%6,95) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6. Tanımlayıcı istatistikler

Değişken	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
AK	171	-0.059465	0.034100	0,006756	0.009410
OK	171	-0.476999	0.176405	0.069479	0.076812
BB	171	4.509172	5.492055	4.956678	0.215382
SY	171	0.009452	0.159738	0.097957	0.024934
LIK	171	0.021348	0.245796	0.102348	0.046060
YPK	171	0.003800	0.469212	0.154233	0.109908
YPM	171	0.286881	0.730179	0.457149	0.098928
USD	171	1.466643	7.887608	2.936253	1.698173
EURO	171	1.959768	9.403057	3.535537	1.818356
EXP	171	10.36619	10.68705	10.55292	0.072293
ENF	171	2.220091	2.712411	2.412789	0.138583
GSYIH	171	5.409220	5.705990	5.575275	0.082738

Panel veri analizlerinde, sahte regresyon sorunları önlemek için değişkenlerin durağanlığının analiz edilmesi gerekmektedir. Aksi halde yapılacak analizlerde sahte regresyon dolayısıyla sapmalı sonuçlar ortaya çıkması olasıdır (Tatoğlu, 2013, s. 171). Çalışmada durağanlık analizi için panel birim kök Levin, Lin and Chu tesleri yapılmıştır. Yapılan birim kök sınamalarına ait sonuçlar için Tablo 7 düzenlenmiştir. Tabloda sunulan birim kök test sonuçlarına göre, Özkaynak Karlılığı (OK), Aktif Karlılığı (AK), Banka Büyüklüğü (BB) ve Likidite Oranı (LIK) değişkenlerinin düzeyde durağan olduğu görülmektedir. Analizlerde kullanılan diğer tüm değişkenler ise birinci farklarında durağandır. Bu durumda, model tahmininde değişkenlerin birinci farkını alıp kullanılacaktır.

Tablo 7: Levin, Lin and Chu Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Düzy			Birinci Fark		
Değişken	İstatistik Değeri	Olasilik	Değişken	İstatistik Değeri	Olasilik
OK	-5.85176	0.0000 *	OK	-13.1703	0.0000 *
AK	-4.56980	0.0000 *	AK	-16.3987	0.0000 *
BB	-1.99811	0.0229**	BB	-2.25669	0.0120 **
SY	-0.82235	0.2054	SY	-6.05037	0.0000 *
LIK	-2.85582	0.0021 *	LIK	-9.28982	0.0000 *
YPK	0.93402	0.8249	YPK	-5.22271	0.0000 *
YPM	3.60709	0.9998	YPM	-3.59716	0.0002*
USD	7.89260	1.0000	USD	-5.37216	0.0000 *
EURO	5.12593	1.0000	EURO	-4.25918	0.0000 *
EXP	3.01174	0.9987	EXP	-9.28176	0.0000 *
ENF	9.59562	1.0000	ENF	-2.37138	0.0089 *
GSYIH	8.00825	1.0000	GSYIH	-5.13825	0.0000 *

Katılım bankalarının karlılığını temsil eden Özkaynak Karlılığı (OK) ve Aktif Karlılığı (AK), ile diğer mikro ve makroekonomik belirleyiciler arasındaki ilişkiyi korelasyon analiz ile sınanmıştır. Değişkenlerin korelasyon katsayıları için Tablo 8 hazırlanmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde bağımlı değişkenler Özkaynak Karlılığı (OK) ve Aktif Karlılığı (AK) ile bağımsız değişkenler arasında yüksek korelasyon bulunmamıştır.

Tablo 8. Korelasyon matrisi

	AK	OK	BB	sy	IIK	YPK	YPM	USD	EUR0	EXP	ENF	GSYH
AK	1.000											
OK	0.945	1.000										
BB	-0.035	0.141	1.000									
sy	0.071	-0.150	-0.715	1.000								
IIK	0.166	0.107	-0.420	0.165	1.000							
YPK	-0.141	-0.264	0.588	-0.658	-0.036	1.000						
YPM	-0.240	-0.097	0.571	-0.684	-0.007	0.843	1.000					
USD	-0.177	-0.025	0.690	-0.703	-0.069	0.913	0.911	1.000				
EUR0	-0.155	-0.004	0.671	-0.685	-0.067	0.901	0.906	0.994	1.000			
EXP	-0.233	-0.053	0.673	-0.661	-0.390	0.535	0.541	0.562	0.566	1.000		
ENF	-0.262	-0.089	0.789	-0.781	-0.203	0.884	0.875	0.956	0.939	0.715	1.000	
GSYH	-0.320	-0.132	0.825	-0.793	-0.352	0.738	0.744	0.808	0.785	0.834	0.938	1.000

Çalışmada katılım banka karlılığını ifade etmek için seçilen iki değişkenlerden ilki olan Aktif Karlılığı (AK) kullanarak model 1 kurulmuştur. İlk etapta, bu model En Küçük Kare yöntemiyle tahmin edilmiştir. Modelin tahmin sonuçları Tablo 9’da yer almaktadır. Analizin sonuçlarına göre Banka Büyüklüğü (DBB), Yabancı Para

Cinsinden Kullandırılan Fonlar (DYPK) İhracat (DEXP), Enflasyon (DENF) ve GSYIH (DGSYIH) ile modelde katılım banka karlılığı temsil eden Aktif Karlılığı (DAK) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı ilişki tespit edilen değişkenler içinde DBB, DYPK ve DEXP değişkenlerinin aktif karlılığına pozitif yönde etki etmekte olduğu görülmekte iken, diğer değişkenler olan DENF ve DGSYIH'nin katılım bankalarının aktif karlılığını negatif yönde etkilediği görülmektedir.

Aktif karlılığının analiz edildiği Model 1'in F istatistiğine göre %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı çıktığı görülmektedir. Tahmin edilen modelin R kare değeri ise 0,173 çıktığı görülmektedir. Yani model 1'deki bağımlı değişkendeki değişimlerin %17'1 seçilen bağımsız değişkenler tarafından açıklanabildiğini anlaşılmaktadır.

Tablo 9. EKK yöntemiyle model 1 tahmin sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN: AKTİF KARLILIĞI (DAK)				
DEĞİŞKEN	KATSAYI	STD. HATA	T-İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
DBB	0.070101	0.028064	2.497.913	0.0136**
DSY	0.106942	0.069859	1.530.843	0.1279
DLIK	-0.033220	0.021685	-1.531.912	0.1276
DYPK	0.081185	0.036689	2.212.795	0.0284**
DYPM	0.020015	0.030254	0.661560	0.5092
DUSD	6.80E-05	0.007903	0.008609	0.9931
DEURO	0.002362	0.006456	0.365803	0.7150
DEXP	0.084863	0.023097	3.674.228	0.0003*
DENF	-0.341777	0.167071	-2.045.708	0.0425**
DGSYIH	-0.213930	0.078543	-2.723.724	0.0072*
SABIT TERİM	0.002404	0.001826	1.316.426	0.1900
GÖZLEM SAYISI				167
R KARE				0.173001
F-İSTATİSTİĞİ				2.462017
OLASILIK DEĞERİ				0.004582

Katılım bankalarının karlılığını analiz etmek için çalışmada seçilmiş ikinci değişken olan Özkaynak Karlılığına (OK) ilişkin En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle tahmin edilen model 2'nin tahmin sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır. Tabloda verilen analizin sonuçlarına göre, Banka Büyüklüğü (DBB) ve İhracat (DEXP) değişkenleri

ile katılım bankalarının Özkaynak Karlılığı (OK) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu değişkenler ile katılım bankalarının karlılığı arasındaki ilişkinin yönü ise pozitifdir. Model 1’de elde edilen sonuçlara benzer biçimde, katılım bankalarının Özkaynak Karlılığı (OK) ile Enflasyon (DENF) ve GSYİH (DGSYİH) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değişkenler ile karlılık arasındaki ilişkinin yönünün de negatif olduğu anlaşılmaktadır. Özkaynak karlılığına ilişkin tahmin edilen modelin, F istatistiğine göre %1 anlam düzeyinde istatistiki olarak anlamlı çıktığı anlaşılmaktadır. Modelin R kare değeri ise 0,198’dir. Yani bağımlı değişkendeki değişimlerin %19’u seçilen belirleyiciler tarafından açıklanabildiğini göstermektedir.

Tablo 10. EKK yöntemiyle model 2 tahmin sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN: ÖZKAYNAK KARLILIĞI (DOK)				
DEĞİŞKEN	KATSAYI	STD. HATA	T-İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
DBB	0.676095	0.234585	2.882.088	0.0045*
DSY	0.685714	0.583943	1.174.282	0.2421
DLİK	-0.148964	0.181267	-0.821795	0.4125
DYPK	0.452244	0.306678	1.474.653	0.1424
DYPM	0.039093	0.252888	0.154587	0.8774
DUSD	0.022349	0.066059	0.338319	0.7356
DEURO	0.023085	0.053967	0.427769	0.6694
DEXP	0.856761	0.193065	4.437.689	0.0000*
DENF	-2.935.468	1.396.531	-2.101.971	0.0372**
DGSYİH	-1.937.094	0.656539	-2.950.465	0.0037*
SABİT TERİM	0.020370	0.015266	1.334.354	0.1841
GÖZLEM SAYISI				167
R KARE				0.198358
F-İSTATİSTİĞİ				2.912165
OLASILIK DEĞERİ				0.000843

Bu çalışmada tahmin edilen iki modelde En Küçük Kare (EKK)'nın yanı sıra Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemiyle de analiz edilmiştir. Katılım bankalarının karlılığını yansıtmak için seçilen Aktif Karlılığı (AK) ile kurulan model 1'nin tahmin sonuçları Tablo 11'de yer almaktadır. Analizin sonuçlarına göre Banka Büyüklüğü (DBB), Yabancı Para Cinsinden Kullanılan Fonlar (DYPK), Euro Efektif Satış Kuru (USD) ve İhracat (DEXP) ile modelde katılım banka karlılığı temsil eden Aktif Karlılığı (AK) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu ve bu değişkenlerin bağımlı değişkeni pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Bir diğer taraftan ise katılım bankalarının Aktif Karlılığı (AK) ile Enflasyon (DENF) ve GSYİH (DGSYİH) değişkenleri arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 11. GEKK yöntemiyle model 1 tahmin sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN: AKTİF KARLILIĞI (DAK)				
DEĞİŞKEN	KATSAYI	STD. HATA	T-İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
DBB	0.041063	0.022405	1.832.750	0.0688***
DSY	-0.030328	0.041842	-0.724833	0.4697
DLIK	-0.002187	0.014531	-0.150496	0.8806
DYPK	0.084853	0.021422	3.960.987	0.0001*
DYPM	0.002700	0.018610	0.145098	0.8848
DUSD	-0.005710	0.004699	-1.215.225	0.2262
DEURO	0.009097	0.003731	2.437.867	0.0159**
DEXP	0.085243	0.013882	6.140.636	0.0000*
DENF	-0.479079	0.103586	-4.624.924	0.0000*
DGSYİH	-0.231314	0.047957	-4.823.327	0.0000*
SABİT TERİM	0.003964	0.001130	3.508.493	0.0006
GÖZLEM SAYISI				167
R KARE				0.314382
F-İSTATİSTİĞİ				5.396645
OLASILIK DEĞERİ				0.000000

Aktif karlılığının tahmin edildiği Model 1'in F istatistiği ise %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Modelin R kare değerinin ise 0,314 olduğu görülmektedir. Tahmin edilen model 1'deki bağımlı değişken olan aktif karlılığındaki değişimlerin %31'i modelde seçilen bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilmektedir.

Özkaynak karlılığının Genelleştirilmiş En Küçük Kare (GEKK) yöntemi ile tahmin edildiği modelin sonuçları Tablo 12'de sunulmuştur. Tabloda sunulan analiz sonuçları incelendiğinde Banka Büyüklüğü (DBB), Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar (DYPK), Euro Efektif Satış Kuru (USD), İhracat (DEXP), Enflasyon (DENF) ve GSYİH (DGSYİH) ile bağımlı değişken olan Özkaynak Karlılığı (OK) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Modelde elde edilen sonuçların aynı yöntemle tahmin edilen Model 1e ait sonuçlar ile benzer olduğu görülmektedir. Banka Büyüklüğü (DBB), Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar (DYPK), Euro Efektif Satış Kuru (EURO) ve İhracat (DEXP) bağımlı değişken olan Özkaynak Karlılığını (OK) pozitif yönde etkilerken, Enflasyon (DENF) ve GSYİH (DGSYİH) değişkenlerinin bağımlı değişkeni negatif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Tahmin edilmiş modelin F istatistiğine göre, %1 anlam düzeyinde anlamlı çıktığı anlaşılmaktadır. Modelin R kare değeri ise 0,332 olarak tahmin edilmiştir. Bu R kare değeri, tahmin edilen diğer modeller içinde en yüksek değerdir. Bu değere göre, modelde bağımlı değişken olarak yer alan özkaynak karlılığındaki değişimlerin %33'i, analizlere dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilmektedir.

İki farklı yöntemle tahmin edilen modeller (Model 1 ve Model 2) karşılaştırıldığında, Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemiyle tahmin edilen modellerin R kare değerlerine göre daha başarılı sonuçlar verdiğini söylemek mümkündür. En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle tahmin edilen iki modeller 0,171 ve 0,198 R kare değerine sahipken Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemiyle tahminde edilen modellerin 0,314 ve 0,332 gibi değere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 12. GEKK yöntemiyle model 2 tahmin sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN: ÖZKAYNAK KARLILIĞI (DOK)				
DEĞİŞKEN	KATSAYI	STD. HATA	T-İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
DBB	0.434532	0.208983	2.079.274	0.0393**
DSY	-0.467580	0.370535	-1.261.904	0.2089
DLIK	0.072216	0.134735	0.535987	0.5927
DYPK	0.539048	0.199041	2.708.225	0.0075*
DYPM	-0.054276	0.170597	-0.318157	0.7508
DUSD	-0.029978	0.045214	-0.663030	0.5083
DEURO	0.081792	0.036072	2.267.482	0.0248**
DEXP	0.863508	0.134492	6.420.526	0.0000*
DENF	-4.397.653	0.999276	-4.400.838	0.0000*
DGSYIH	-2.140.426	0.458089	-4.672.512	0.0000*
SABİT TERİM	0.036365	0.010870	3.345.334	0.0010
GÖZLEM SAYISI				167
R KARE				0.332383
F-İSTATİSTİĞİ				5.859490
OLASILIK DEĞERİ				0.000000

Dolayısıyla Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemiyle elde edilen modellerde seçilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimleri daha iyi açıklayabildiğini söylemek mümkündür.

Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemiyle tahmin edilen iki modelde de En Küçük Kareler yöntemiyle tahmin edilenlere benzer bağımsız değişkenlerin anlamlı çıktığı görülmektedir. Bunu yanı sıra iki yöntemle de tahmin edilen modellerdeki bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin yönü benzer çıkmıştır. Bundan yola çıkarak, Banka Büyüklüğü (DBB), Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar (DYPK), Euro Efektif Satış Kuru (EURO), İhracat (DEXP), Enflasyon (DENF) ve GSYİH (DGSYIH) hem Aktif Karlılığı (DAK) hem de Özkaynak Karlılığı (DOK) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Her iki bağımlı değişken Banka Büyüklüğü (DBB), Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar (DYPK), Euro Efektif Satış Kuru (DEURO) ve İhracat (DEXP) tarafından pozitif yönde etkilenirken Enflasyon (DENF) ve GSYİH (DGSYIH) tarafından negatif yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

SONUÇ

Kar en çoklaştırma amacı, ekonomik birimler arasında yer alan firmaların, iktisadi amacıdır. Bu amaç tüm firmalar için olduğu kadar, hizmet sektöründe yer alan ticari bankalar için de geçerlidir. İslam ekonomisinin bir parçası olan İslami bankalar için de kar en çoklaştırma amacı önemli bir amaçtır. Türkiye’ de katılım bankaları adıyla faaliyette bulunan İslami bankalar için bu amaç, fon toplanan müşterilere dağıtılan kar payları açısından ayrıca bir öneme sahiptir. Kar paylarının, mevduat faizlerinin üzerinde bir düzeyde seyri, bu bankacılık modelinin, fon müşterileri için daha cazip gelmesi anlamına gelmektedir. Bu cazibe, yeni fon müşterileri kazanımı ve bu paralellikte de katılım bankalarının pazar paylarının gelişimi anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’deki özel sermayeli katılım bankaların karlılığını belirleyen mikro ve makroekonomik faktörleri tespit etmeye amaçlanmaktadır. Bu ilişkileri tespit etmek için 2009’ın ilk çeyreğinden 2020 yılının son çeyreği arasındaki dönemi kapsayan dört özel katılım bankasına ait veriler kullanılarak, panel veri analizi yapılmıştır. Katılım bankaların karlılığını temsilen iki farklı değişken seçilmiştir. Bu değişkenler karlılığa ilişkin sıklıkla kullanılmakta olan Aktif Karlılığı (AK) ve Özkaynak Karlılığıdır (OK). Özel sermayeli katılım bankalarının karlılıkları üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmış değişkenler ise; Banka Büyüklüğü (BB), Sermaye Yeterliliği (SY), Likidite Oranı (LIK), Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar (YPK), Yabancı Para Cinsinden Toplanan Fonlar (YPM), ABD Doları Efektif Satış Kuru (USD), Euro Efektif Satış Kuru (EURO), İhracat (EXP), Enflasyon (ENF) ve GSYİH’dir (GSYİH). Bu makro ve mikro değişkenlerin bankaların karlılığı üzerine etkilerini analiz etmek için ise En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemleri tercih edilmiştir.

Özel sermayeli katılım bankalarının karlılığını belirleyen faktörler üzerine yapılmış analizlerin sonuçları Tablo 13’de özetlenmiştir. EKK ve GEKK yöntemleri ile tahmin edilen karlılık değişkenleri ile istatistiki olarak ilişkinin anlamlı bulunduğu değişkenler için, ilişkinin yönü pozitif ya da negatif olmasına göre tabloda + ve – işaretleri kullanılmıştır. Ayrıca tahmin edilen dört denkleme ilişkin R kare değerleri

kullanılan yöntemin altında parantez içinde yazılmıştır. Öncelikle modellerin R kareleri karşılaştırıldığında, özkaynak karlılığının tahmin edildiği modellerde, aktif karlılığına göre, GEKK ile tahmin edilen modellerde ise EKK yöntemine göre daha yüksek R kare değerleri tespit edilmiştir. Buradan hareketle, analizlerde kullanılan bağımsız değişkenlerin, özkaynak karlılığındaki değişimleri açıklama gücünün, aktif karlılığına göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 13. Mikro ve makroekonomik değişkenlerin özel sermayeli katılım bankaları karlılığına etkileri

Bağımsız Değişkenler	Aktif Karlılığı		Özkaynak Karlılığı	
	EKK (0,17)	GEKK (0,31)	EKK (0,20)	GEKK (0,33)
Banka Büyüklüğü	+	+	+	+
Sermaye Yeterliliği Oranı				
Likidite Oranı				
Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar	+	+		+
Yabancı Para Cinsinden Toplanan Fonlar				
ABD Doları				
Euro		+		+
İhracat	+	+	+	+
Enflasyon	-	-	-	-
GSYİH	-	-	-	-

Analizlerde bağımsız değişkenler olarak tercih edilen mikro ve makro değişkenler incelendiğinde ise karlılığa ilişkin iki değişkenin her iki yöntemde de,

mikro ve makro değişkenlerden tutarlı bir biçimde benzer yönde etkilendiği görölmektedir. Bu değişkenler içinde yer alan sermaye yeterlilik oranı, likidite oranı yabancı para cinsinden toplanan fonların oranı ve Amerikan Doları değişkenleri ile özel sermayeli katılım bankalarının karlılıkları arasında anlamlı bir ilişkinin tespit edilememiş olduğu görölmektedir. Geri kalan değişkenler ile özel sermayeli katılım bankalarının karlılıkları arasında ise istatistiki olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu değişkenlerden enflasyon ve gayri safı yurt içi hasıla dışındaki tüm değişkenler, karlılık üzerinde pozitif yönde etkiye sahip iken, enflasyon ve GSYİH'nin negatif yönde etkiye sahip olduğu görölmektedir.

Karlılık ile arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilen banka büyüklüğüne ilişkin çalışmada elde edilen sonuç, literatürde yer alan konvansiyonel bankalara yönelik yapılmış birçok çalışmada rastlanan sonuçlarla uyumlu görünmektedir (Alp, 2010; Al-Qudah ve Jaradat, 2013; Çalışkan ve Silva Lecuna, 2020). Özel sermayeli katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü arttıkça, karlılıkları bu durumdan pozitif yönde etkilenmektedir.

Yabancı Para Cinsinden Kullandırılan Fonlar (YPK) hem Aktif de hem Özkaynak Karlılığını (OK) pozitif yönde etkilemekte olan bir diğer değişkendir. Yabancı para cinsinden verilen kredilerin artması katılım bankanın karlılığını da artırmaktadır. Benzer ya da aksi yönde bir etki ise yabancı para cinsinden toplanan fonlar için istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır. Döviz cinsinden kullandırılan fonlar için gözlenen bu pozitif yönlü etkinin olası sebebi, kurlardaki olası artışlar sebebiyle, bankanın kullandırıdığı döviz fonlarının değerimdeki artış olabileceği gibi, kullandırılan bu fonların verimli alanlarda değerlendirilmiş olması da olabileceği düşünülmektedir.

Döviz kurları içinde anlamlı ilişkinin tespit edildiği döviz cinsi sadece Euro olmuştur. Araştırma sonuçları, Euro efektif satış kurunun (EURO) özel sermayeli katılım bankalarının karlılığını pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Euro kurunu yükseldiğinde bankaların karlılığı da artış göstermektedir. Karakuş ve Küçük (2016) çalışmalarında döviz kuru ile katılım bankaları karlılığı arasında ters yönlü

ilişki bulmalarına karşın, Bu çalışmada aksi bir sonuç ortaya çıkmıştır. Literatürde, konvansiyonel bankalar için de Karakuş ve Küçük'e benzer sonuçlara ulaşmış çalışmalar bulunmaktadır (Işık ve Kambay, 2019, Topak ve Talu, 2017, Çalışkan ve Silva Lecuna, 2020). Bu çalışmada tespit edilen pozitif yönlü etkinin olası sebebinin, Euro'daki bir artışın özel sermayeli katılım bankalarının müşterilerinin faaliyet gösterdikleri alanlar ya da gerçekleştirdikleri yatırımlarını olumlu etkilemesi olduğu düşünülebilir.

İhracatın, özel sermayeli katılım bankalarının aktif ve özkaynak karlılığını pozitif yönde etkileyen bir başka bağımsız değişken olduğu görülmektedir. Türkiye ekonomisinde ihracat performansının, katılım bankalarının karlılık performansını olumlu etkilediği anlaşılmaktadır. Bir sonraki paragrafta değinileceği üzere, ekonomik büyümenin katılım bankalarının karlılığı üzerinde anlamlı bir etki tespit edilememiş olması sebebiyle, ihracatın karlılık üzerindeki tespit edilen bu pozitif etkinin, ihracat büyüme ilişkisinden ziyade, katılım bankalarının kullandığı fonlar ile ihracat arasındaki ilişki kaynaklı olması muhtemel görünmektedir. Zira Türkiye ekonomisi için katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile ihracat arasında güçlü bir etki söz konusudur (Ergeç ve Kaytancı, 2021).

Analiz sonuçlarına göre katılım bankalarının karlılığı üzerinde negatif etkiye sahip olduğu tespit edilen ilk değişken enflasyondur. Bu sonuç, literatürde yer alan gerek konvansiyonel bankaları (Işık ve Kambay, 2019 ve Çalışkan ve Silva Lecuna, 2020) gerekse de katılım bankalarını (Saridoğan, 2020 ve Karakuş ve Küçük, 2016) incelemiş çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile de tutarlıdır. Bankacılık sisteminde vade uyumsuzluğu katılım bankaları için de geçerlidir. Kullandırılan fonların ortalama vadesi, toplanan fonların ortalama vadesinden uzundur. Bu sebeple fiyatlardaki artış eğiliminin mevcut fon kullanıcısı müşterilere etkisi kısmen gecikmelidir. Bu sebeple de enflasyondaki artış, çoğunluğu murabaha olarak kullandırılan fonların reel getirilerini ve dolayısıyla banka karlarını olumsuz etkilemesi olasıdır.

Katılım bankalarının karlılığı üzerinde negatif etkiye sahip bir başka bağımsız değişken ise GSYİH'dır. Bu değişken hem aktif hem de özsermaye karlılığını negatif yönde etkilemektedir. Ekonomik büyümenin katılım bankalarının karlılığının olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Benzer sonuca, konvansiyonel bankacılık literatüründe (Reis ve diğ., 2016) ve İslami bankacılık literatüründe de (Zeitun, 2012, Rashid ve Jabeen, 2016; Karakuş ve Küçük, 2016) rastlamak mümkündür. Ancak literatürde aksi yönde bulgulara ulaşmış çalışmalar da bulunmaktadır (Obamuyi, 2013, Topak ve Talu, 2017 ve Sarıdoğan, 2020). Bu çalışmada tespit edilen negatif yönlü etkinin olası sebebinin, katılım bankalarının kullandığı fonlar içinde ortaklık şeklinde kullandırılan fonların payının düşük, murabaha türünün ise fazlalığı olarak tahmin edilmektedir. Canlanma döneminde iş çevrimindeki hareketlenme firma ve proje karlarını arttırırken, ortaklık tipi fonların az olması sebebiyle bu durumun katılım bankalarının karlarına yansması sınırlı kalacaktır. Ancak canlanma dönemlerinde fiyatların da yükselme eğiliminde olması mevcut murabaha şeklinde fon müşterilerinin bankaya reel kazancını olumsuz etkileyecektir. Bu çalışmada tespit edilmiş olan enflasyon değişkeninin karlar üzerindeki negatif yönlü etkisi de bu görüşü destekler niteliktedir.

Türk bankacılık sektöründe katılım bankası ismiyle faaliyette bulunmakta olan İslami bankaların konvansiyonel bankacılığa kıyasla daha iyi bir büyüme performansı sergilemiş olmalarına karşın, sektör içindeki payları hala sınırlıdır. Kamu sermayeli katılım bankalarının sektöre girmeleri bu bankacılık modelinin gelişimine bir ivme kazandırmıştır. Ancak özel sermayeli katılım bankaları hala sektörde daha büyük ve daha tecrübelidir. Katılım bankalarının karlılığı, bu bankalar için önemli olmanın yanında gerek yeni müşteriler gerekse de yerli ve yabancı sermaye çekebilmeleri açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türkiye'de özel sermayeli katılım bankacılığının karlılık belirleyicilerini incelemek bu bankaların gelişmesi için izlenecek politikaları belirlemek ve bu bankaların büyüme dinamiklerini anlamak açısından son derece önemlidir. Bunun gibi çalışmalarda ilerleyen dönemlerde daha büyük veri setleri ile daha fazla belirleyici değişkeni ele alarak daha derinlemesine sonuçlara ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aka, K. (2019). Banka Karlılığının Belirleyicileri: Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankaları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Social Sciences Research Journal*, 8 (3), 21-39.
- Akbaş, H. E., Aysan, A. F., & Ceyhan, S. P. (2012). Determinants of bank profitability: An investigation on Turkish banking sector. *Öneri Dergisi*, 10(37), 103-110.
- Akhtar, M. F., Ali, K., & Sadaqat, S. (2011). Factors influencing the profitability of Islamic banks of Pakistan. *International Research Journal of Finance and Economics*, 66(66), 1-8.
- Alzoubi, T. (2018). Determinants of bank profitability: Islamic versus conventional banks. *Banks and Bank Systems*, 13(3), 106-113.
- Albaraka Türk Katılım Bankası. (2020). *Albaraka Türk Faaliyet Raporu*. <https://www.albaraka.com.tr/assets/tr/pdf/yatirimci-iliskileri/Albaraka-Turk-2019-Faaliyet-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 06.12. 2020)
- Albaraka Türk Katılım Bankası. *Albaraka'yı tanıyın*. <https://www.albaraka.com.tr/albarakayi-taniyin.aspx> (Erişim tarihi: 06.12.2020)
- Alharbi, A. (2015). "Development of the Islamic Banking System". *Journal of Islamic Banking and Finance*, 12-25.
- Alp, A., Ban, U., Demirgunes, K., & Kilic, S. (2010). Internal determinants of profitability in Turkish banking sector. *ISE Review*, 12(46), 1-14.

- Al-Qudah, A. M., & Jaradat, M. A. (2013). The impact of macroeconomic variables and banks characteristics on Jordanian Islamic banks profitability: Empirical evidence. *International Business Research*, 6(10), 153.
- Arabacı , N. (2007). Katılım bankalarının Türkiye'de bankacılık sektöründeki yeri, işleyişi ve performans analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir
- Afshari, Zahra. (2020) İran'da İslami Bankacılık Ve Finansın Geçmişine Bir Bakış. *İkam Raporları 13 | Ülke Raporları 7*. İstanbul
- Aslan, T., ve Sönmez, Y. (2018). Malezya'da Katılım Bankacılığı. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 5(17), 335-342.
- Asma'Rashidah Idris, F. F. A., Asari, H., Taufik, N. A. A., Salim, N. J., Mustaffa, R., & Jusoff, K. (2011). Determinant of Islamic banking institutions' profitability in Malaysia. *World Appl. Sci. J*, 12, 01-07.
- Asutay, M. (2013), "Developments in Islamic Banking in Turkey: Emergence, Regulation and Performance". Valentino Cattelan(Ed.), *Islamic Finance in Europe: Towards a Plural Financial System* içinde. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 213-227.
- Avcu, E. C. (2015). Katılım Bankacılığı ve Sukuk Modelleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta
- Bafra, E. (2015). *Katılım Bankacılığı Uygulamasında İslami Bankacılık Sözleşmelerinin Temelleri*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bağcı, H. (2013). Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi ile Karşılaştırılması. Dokuz Eylül

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir

Bashir, A. H. M. (2001). Assessing the performance of Islamic banks: Some evidence from the Middle East. *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, 3.

Batır, T. E. (2016). Türkiye'de Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Kârlılık Belirleyicileri ve Etkinlik Yönünden Karşılaştırılmaları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum

Baykara, H. V. (2012). Katılım Bankalarında Etkinik ve Verimlilik Analizi. Gaziposmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Tokat

Bait Al-Mashura Finance Consultations. (2020), Islamic Finance In Qatar Report 2020. Doha

Bhattarai, B. P. (2018). Impact of bank specific and macroeconomic variables on performance of Nepalese Commercial Banks. *Global Review of Accounting and Finance*, 9(1), 35-53.

Bourke, P. (1989). Concentration and other determinants of bank profitability in Europe, North America and Australia. *Journal of Banking and Finance*. 13(1), 65-79.

Brahmaiah, B. (2018). Factors influencing profitability of banks in India. *Theoretical Economics Letters*, 8(14), 3046.

Coşan, Ş. (2016). Kurumsal ve ticari bankacılık açısından katılım bankalarının etkinliğinin ölçülmesi Türkiye örneği. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Manisa.

- Çalık, E. B. (2016). Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel 3 kriterleri Açısından Kıyaslanması. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Van.
- Caliskan, M. T., & Lecunab, H. K. S. (2020). The Determinants of Banking Sector Profitability in Turkey1, 2. *Business and Economics Research Journal*, 11(1), 161-167.
- Çeçen, A. (2000). Arap Dünyasında Nasır Önderliği. *Avrasya Dosyası Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 6(1), 186-200.
- Çetinkaya, H. (2018). Katılım Bankacılığında Risk Yönetimi: Batı Akdeniz Bölgesinde Ampirik Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta.
- Çobankaya, F. T. (2014). Katılım Bankalarının Türkiye'deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta.
- Demir, Z. (2018). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin(Kobi) Finansal Problemlerinin Çözümünde Girişim Sermayesi Fon'larının Önemi ve Rolü: Katılım Bankacılığına Yeni Bir Model Önerisi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul
- Demirgüç-Kunt, A. & Huizinga, H. (1999). Determinants of commercial bank interest margins and profitability: some international evidence. *The World Bank Economic Review*. 13(2), 379-408.
- Dikkaya, M. ve Kutval, Y. (2014). *Katılım Bankacılığı: Türkiye Örneği*. 1. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.

- Dilek, S. ve Küçük, O. (2018). Ürdün Ekonomisinin Mevcut Durumu ve İslami Bankacılık/ Finans Uygulamaları. S. & A. Gedikli(Ed.) *Katılım Bankacılığı Açısından Gelişmekte Olan Ülke Deneyimleri* içinde. İstanbul: Umuttepe Yayınevi
- Dönmez, İ.K., (1998). Garar. Web Sitesi: TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: DV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Dücan, E. (2015). Gelişmekte Olan Ülkelerin Yakın komşularıyla Dış Ticaret Hacminin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya
- Eceyurt Batır, T. (2016). Türkiye'de Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Karlılık Yönünden Karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum
- Ergeç. E.H., (2019). Geleceğin Türkiye'sinde Ekonomi. M.Taşdemir. (Ed.). İyi ve Adil Finans: İslami Finans Modeli. İstanbul: İLKE Yayınları.
- Ergeç, E., & Kaytancı, B. G. (2021). Relationship Between Loans And Export In Turkey: Comparative Analysis Of Islamic And Conventional Banks. *Optimum Ekonomi Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 43-58.
- Türkiye Emlak Katılım Bankası. (2020). *Faaliyet Raporu*. <https://www.emlakkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari> (2020).(Erişim Tarihi: 20.12.2020)
- Ersoy, A. (2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fıtri İktisat ve İktisadi Yapısı, *Journal of Islamic Economics and Finance (JIEF)*, 1(1), 37.
- Ertem, Ü. (2015). *Bankacılık ve Kombiyo İşlemleri*. (1. baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Erden, B. (2020). Sektörel Gelişimde Bağımsız Denetim ve Kamu Denetimi Birlikteliği: Katılım Bankacılığı Örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum
- Riyadh Saudi Arabian Monetary Authority (2019). *Financial Stability Report* (2019) No. 3. Riyadh
- Görüş, M. Ş., & Özgür, Ö. (2016). Türkiye’de İslami Bankaların Karlılığının Belirleyicileri: Banka İçi Faktör Analizi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Gödeş, M. (2016). Basel 3 Kriterlerinin Katılım Bankacılığına Etkileri: Türkiye Örneği. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul
- Gunter, U., Krenn, G., & Sigmund, M. (2013). Macroeconomic, market and bank-specific determinants of the net interest margin in Austria. *Oesterreichische nationalbank financial stability report*. 25, 87-10
- Güney, N. (2010). İslam Borçlar Hukukunda Satım Akdinin Konusuna Dair Cehalet ve Akde Etkisi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 491-502.
- Güngör, K. (2015). Malzya'daki Faizsiz Bankacılık Modelinin Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Analiz. *Ayrıntı Dergisi*, 3(29), 54-61.
- Güngör, M. Y. (2018). Kamusal Sermayeli Katılım Bankalarının Bankacılık Sektörü İçerisindeki Yeri ve Kamu Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Hasanov, F. J., Bayramli, N., & Al-Musehel, N. (2018). Bank-specific and macroeconomic determinants of bank profitability: Evidence from an oil-dependent economy. *International Journal Financial Studies*, 6(78), 2-21.

Hancı, M. (2007). Katılım Bankalarında Sigortacılık İşlemleri ve Uygulaması. Selcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya.

corporatefinanceinstitute.com (2021). *Overview of Banks in Saudi Arabia*, (2020), <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/careers/companies/banks-in-saudi-arabia/> (Erişim Tarihi: 13.06.2021)

Uluslararası Kur'an Haber Ajansı (2021), *ABD İslami finansman piyasası, yabancı yatırımcıları bekliyor*, <https://iqna.ir/tr/news/3473278/abd-İslami-finance-piyasası-yabancı-yatırımcıları-bekliyor> (Erişim Tarihi: 20.11.2021)

Karakuş, R., & Küçük, Ş. Y. (2016). Katılım Bankalarında Karlılığın Belirleyicileri: Türkiye Örneği İçin Bir Panel Veri Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 119-133.

Karim, B. K., Mohamed Sami, B. A., & Hichem, B. K. (2010). Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of African Islamic banks' profitability. *International Journal of Business and Management Science*, 3(1), 39-56.

Kur'an. Bakara Süresi, 2/275.

Kur'an. Nisa Süresi, 4/161.

Kur'an. Rum Süresi, 30/39.

Kuveyt Türk (2020). *Ortaklık Yapısı*. <https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-bilgiler/ortaklik-yapisi> (Erişim Tarihi: 20.03.2021)

Kuveyt Türk. (2020). *Yatırımcı İlişkileri*. <https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri>. (Erişim Tarihi: 20.03.2021)

- Küçük Kaplan, İ. (2003). Kooperatif Bankacılığı ve Dünya Genelindeki Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 27-48.
- Lüleci Karadere, M. (2016). *Çin Müslümanları*. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. <http://insamer.com/rsm/files/Cin-Muslumanlari.pdf> (Erişim Tarihi: 23.04.2021)
- Majidi, E.(2016). La finance islamique et la croissance économique : Quelles interactions dans les pays de MENA ?. Université de Peau et des Pays de l'Adour Ecole Doctorale 481 Sciences Sociales et Humaines. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bordeaux.
- MBS (Mevzuat Bilgi Sistemi), (2019). “5411 Sayılı Bankacılık Kanunu”. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf> (Erişim Tarihi: 08.10.2021).
- Nafti, O., Boumediene, S. L., Khouaja, S., & Ayed, W. B. (2017). The Determinants Of World Islamic Banks Efficiency: Empirical Analysis Using A Non Parametric Approach. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, 33(2), 363-347.
- Obamuyi, T. M. (2013). Determinants of banks'profitability in a developing economy: evidence from nigeria. *Organizations and markets in emerging economies*. 4(08), 97-111.
- Onan, F. & Sümer, G. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”. *Gazi Üniveristesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 17(3), 297-308.

- Özgür, E. (2007). Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Afyonkarahisar.
- Özkan, H. (2012). Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Niğde.
- Özsoy, İ. (2012). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Özsoy, İ. (2011). *Türkiye’nin Yükselen Sektörü: Katılım Bankacılığı*, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği,.
- Özsoy, M. Ş. (2012). *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Yayınları.
- Rashid, A. & Jabeen, S. (2016). Analyzing performance determinants: Conventional versus Islamic banks in Pakistan. *Borsa Istanbul Review*, 16(2), 92-107.
- Reis, Ş. G., Kılıç, Y., & Buğan, M. F. (2016). Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), 21-36.
- RG (Resmi Gazete), 1984. “TC Merkez Bankası’nın Özel Finans Kurumları ile İlgili 1 Sayılı Tebliği”, 21 Mart, s. 9-10.
- Sarıdoğan, H. Ö. Katılım Bankalarının Performansını Etkileyen Faktörler: Küresel Kriz Bağlamında Bir Dinamik Panel Veri Analizi. *Bartın Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 148-167.
- Sayilgan, G., & Yildirim, O. (2009). Determinants of profitability in Turkish banking sector: 2002-2007. *International Research Journal of Finance and Economics*, 28, 207-214.

Short, B.K. (1979). The relation between commercial bank profit rates and banking concentration in Canada, Western Europe and Japan. *Journal of Banking and Finance*, 3, 209-219.

Staikouras, C. K. & Wood, G. E. (2004). The Determinants of European Bank Profitability. *International Business-Economics Research Journal* , 3 (6), ss. 57-68.

Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de ticari bankaların performansını etkileyen faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.

Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi* (2.Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.

Tenekeci, M. (2017). Katılım Bankacılığının Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği. : KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya.

Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A. Ş.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2020). Yıllık Sektör Raporları, İstanbul.

Türkiye Finans, Katılım Bankası (2020). *Yıllık Faaliyet Raporu 2020*, İstanbul.

Türkiye Finans, Katılım Bankası (2021). *Hakkımızda*. <http://www.turkiyefinans.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce.aspxerişim> (Erişim tarihi: 01.12.2021)

Türkiye Katılım Bankalar Birliği (2021), *Mevzuat Tarihçesi*, <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/mevzuat-tarihcesi-128> (Erişim Tarihi 10.10.2021)

Türkiye Katılım Bankalar Birliği (2021), Türk Finans Sistemi ve Katılım Bankacılığı, İstanbul: TKBB

Vakıf Katılım Bankası. (2020). *Vakıf Katılım hakkımızda*. <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/hakkimizda/vakif-katilimi-taniyin>. (Erişim Tarihi: 10.12.2021)

Williams, Barry (2007). Factors Determining Net Interest Margins in Australia: Domestic and Foreign Banks. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 16(3), ss.145-165.

Zeitun, R. (2012). Determinants of Islamic and conventional banks performance in GCC countries using panel data analysis. *Global Economy and Finance Journal*, 5(1), 53-72.

[https://corporatefinanceinstitute.com\(2021\)](https://corporatefinanceinstitute.com(2021)). Overview of Banks in Saudi Arabia. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/careers/companies/banks-in-saudi-arabia/> (Erişim Tarihi : 30.12.2021)

www.globalbankingandfinance.com(2013). *Global Banking& Finance Review*: <https://www.globalbankingandfinance.com/list-of-islamic-banks-in-singapore/> (Erişim Tarihi : 30.12.2020)

www.gov.uk. (2020). *Islamic Finance in the UK* https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/503491/2015047_Is_Fin_A5_AW_ENG_WEB.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2020)

www.gulf-times.com. (2016). *China Silk Road project to boost Islamic finance*. Gulf Times: <http://www.gulf-times.com/story/498067/China-Silk-Road-project-to-boost-Islamic-finance> (Erişim Tarihi: 01.12.2020)

www.weforum.org. (2019). *The world's 10 biggest economies in 2017*.
https://www.weforum.org/agenda/worlds-biggest-economies-in-2019?utm_content=buffera631f&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer (Erişim Tarihi: 03.12.2020)

Ziraat Katılım Bankası. (2020). *Ziraat Katılım Hakkında*.
<https://www.ziraatkatilim.com.tr/bizitaniyin/> kurumsal-bilgiler/ziraat-katilim-hakkında. (Erişim Tarihi: 10.12.2021)

Türkiye Emlak Katılım Bankası (2021). *Hakkımızda*
<https://www.emlakkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 12.11.2021)

TKBB, <https://www.tkbb.org.tr/>

TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr/>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Nassir Mahamat Adoum Doutoum

Uyruğu: Çad Cumhuriyeti

Doğum Tarihi ve Yeri:

Elektronik Posta:

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	ESOGÜ, İİBF, İktisat Bölümü	2018

YABANCI DİLLER

İleri düzeyde Fransızca ve Arapça; orta düzeyde İngilizce